

Kadrina Keskkool

Suulise keele erijooned Andrus Kiviräha romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõnes

Uurimistöö

Markus Nõlvak

11. klass

Juhendaja Anneli Raud

Kadrina 2022

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Suulise keele erijooned.....	6
1.1. Sõnavara.....	6
1.2. Lausungid.....	8
2. Romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne sõnavara	10
2.1. Argikeelsed, murdekeelsed ja häälduspärased sõnad	10
2.2. Sotsiaalselt taunitud sõnavara	12
2.2.1. Väljaheiteid ja kehaosasid nimetavad vulgarismid	12
2.2.2. Vandesõnad	14
2.2.3. Kuritegevuse ja päritoluga seotud sõnad	15
2.2.4. Tegelaste nimetamine loomadeks, putukateks, olenditeks.....	16
2.2.5. Rumalust väljendavad sõnad	17
2.3. Partiklid.....	18
2.3.1. Piiripartiklid.....	18
2.3.2. Dialoogi- ja afektiivsed partiklid.....	19
2.3.3. Toimetamispartiklid ja üneemid.....	19
2.4. Sõnakordused.....	20
2.5. Arutelu	20
3. Romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne lausungid.....	22
3.1. Pikad lausungid.....	22
3.1.1. Kiillaused.....	22
3.1.2. Liitlausend	23
3.2. Lühikesed lausungid	23
3.3. Sõnade järjekord lausungis	24

3.4. Osalausete sidumine	25
3.5. Lausungite lõpetamine	26
3.6. Arutelu	27
Kokkuvõte	28
Kasutatud allikad	29
Lisa: tegelaskõne romaanis „Rehepapp ehk november“	30

Sissejuhatus

Eesti keeles eksisteerivad valdkonnakeeled ehk allkeeled, millest tuuakse tavaliselt välja viis erinevat valdkonda: ilukirjanduskeel, asjaajamise keel ehk avaliku elu keel, ajakirjanduskeel, argikeel ja teaduskeel. Ilukirjanduskeel ehk kunstitekstide keel võib peegeldada reaalselt maailma. Seega tohib see oma sisult läheneda suulisele keelele, et luua reaalse maailmaga sarnanevaid jooni. Ilukirjanduses võib olla kasutusel tegelaskõne, mis omakorda on tekstiks loodud, kasutades kas kirjalikku või suulist keelt. (Hennoste 2000b: 18; 104) Tihti on tegu aga teostes mõlema kõrvuti kasutamisega, näiteks leidub seal suulisele keelele omaseid sõnu või muud sellist, kuna ka suulisel keelel on oma alaliigid. See tuleneb loomulike keelte jagunemisest erinevateks variantideks, st loomulikud keeled pole kunagi homogeensed. Erinevused võivad ilmned sõnavaras või grammatikas. (*Ibidem*: 9)

Uurimistöö analüüsib suulise keele erijooni Andrus Kiviräha romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõnes, seega uurib ilukirjanduskeelt. Autori teemavalik lähtus asjaolust, et tegelaskõnet leidub küll ilukirjanduses, aga autor pole tegelaskõne sisule varem mõelnud. Ta soovis saada uusi teadmisi ning oskusi.

Teema aktuaalsus seisneb huvis tänapäeva populaarse kirjandusteose vastu. „Rehepapp ehk november“ on kaasaja kirjanik Andrus Kiviräha teos, mis räägib eesti rahva elust mõisaajal (Kivirähk 2000). Teos on aastaid olnud nii raamatu müügi- kui ka laenutuse edetabelite tipus. Tallinna Keskraamatukogu andmetel on „Rehepapp ehk november“ olnud aastatel 2015-2020 enim laenatud raamat. (Tallinna Keskraamatukogu 2021) Teose põhjal on valminud ka mängufilm „November“ (Sarnet, Kissa 2017).

Uurimistöö eesmärk on välja selgitada, milliseid suulise kõne tunnuseid leidub romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõnes ja mis on enim kasutatud erinevused kirjalikust keelest. Eesmärgist lähtuvalt püstitas autor uurimisküsimused.

Uurimisküsimused

1. Milliseid suulise keele tunnuseid leidub romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne sõnavaras?
2. Milliseid suulisele keelele iseloomulikke lausungeid sisaldab romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne?

Andmekogumiseks kasutas autor andmeallikana Andrus Kiviräha romaani „Rehepapp ehk november“, millest kirjutas välja tegelaskõne. Valimi moodustas 463 suulise kõne tunnustega

tegelaskõne lausungit. Analüüsimeetodina kasutas autor tegelaskõne lausungite rühmitamist suulise kõne tunnuste järgi, analüüsi ja järelduste tegemist. Nimetatud 463 lausungit sisaldavad ka näiteid, mille seas on rohkem kui üks suulise keele tunnus.

Töö peamine toetav kirjandus oli Tartu Ülikooli teaduri Tiit Hennoste artikkel „Sissejuhatus suulisesse eesti keelde“ (Hennoste 2000a) ning Tiit Hennoste ja keeleteadlase Karl Pajusalu gümnaasiumiastme õpik „Eesti keele allkeeled“ (Hennoste, Pajusalu 2013). Abistavateks allikateks olid ka „Eesti keele seletav sõnaraamat“ (EKSS 2021) ja keelereegleid käsitlev „Eesti keele käsiraamat“ (Erelt, Erelt, Ross 2007).

Suulist keelt ilukirjanduses on tegelaskõnena varem uurinud autorile teadaolevalt Luule Epner oma töös „Draamateooria probleeme II“, mis analüüsib tegelaskõne ning suulise kõne seoseid (Epner 1994). Tiit Hennoste on uurinud suulist keelt Oskar Lutsu teose „Kevade“ tegelaskõnes ning selle kohta on avaldanud artikli ajakirjas Looming (Hennoste 2012).

Töö koosneb kolmest peatükist, alapeatükkidest ja lisast. Esimene peatükk kirjeldab suulist keelt, selle omadusi ja erinevusi kirjalikust keelest. Teine peatükk analüüsib romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõnes sisalduvaid erinevaid suulisele keelele omaseid sõnu. Kolmas peatükk käsitleb romaanis leiduvaid kõnekeele tunnustega lausungeid. Lisas on romaani tegelaskõne analüüsivad lausungid. Uurimistöös toodud näidete järel sulgudes olev number märgib näite lehekülje numbrit romaanis „Rehepapp ehk november“.

Autor tänab juhendaja Anneli Rauda.

1. Suulise keele erijooned

Kirjalikus keeles on teatud normid, mida tuleb jälgida, seevastu suuline keel pole täpselt piiritletud. Kuigi ka kirjalikult on võimalik suulist kõnet kirja panna, siis tavaliselt ei pruugi leida raamatutest ehtsat suulist kõnet. Siiski leidub teoseid, millel on peale kirjakeele ka kõnekeelele omaseid tunnuseid. Suuline kõne ilukirjanduses esineb sagedasti tegelaskõnes ning omab erijooni, mis kirjakeelel puuduvad. „Neid erijooni on kaheksa. Ühed on sellised, mida suuline keel kasutab oluliselt enam või oluliselt vähem kui kirjalik keel, teised sellised, mida kirjalik tekst üritab vältida või kasutab ainult erijuhtudel ja siis ka eelkõige ilukirjanduse tegelaste kõnes.“ (Hennoste 2000a: 49, 53)

Suulise kõne erijooned tulenevad vahetatavast infost, mida ei pruugi täieliku lause jaoks olla piisavalt, kui ka sellest, et kõige tavalisemas suulises vestluses puudub pidev keeleline kontroll. Näiteks puudub öeldis, kasutatakse parasiitsõnu, partikleid või hääliitsusi. Suulist kõnet võib teksti autor kasutada meeolelu võimendamiseks ja emotsiooni edasiandmiseks. Seega ei saa suulises kõnes ka lausete n-ö korrektsust kontrollida samaväärselt kui kirjalikus kõnes, sest suulisel kõnel puuduvad täiesti kindlad piirid ja reeglid. (*Ibidem*: 49, 53, 54)

1.1. Sõnavara

Ilukirjanduslik tegelaskõne koosneb dialoogidest ja monoloogidest, mille on kirja pannud tavaliselt üksikisik. Autorid kasutavad kõnekeelsust, näiteks murdeid, enamasti tegelaste sotsiaalseks iseloomustamiseks. Otseses suulises vestluses mõjuvad mitmed tegurid, mille tõttu tulevadki kasutusse kirjaliku keele normidele mitte vastavad sõnad. (Hennoste 2012) Tegelaskõne on lahutamatu seotud kõnelejate omavaheliste suhetega ning käesoleva situatsiooniga. Seetõttu on ka keelekasutus üksteist tundvate isikute vahel vabam, kasutatav argikeel ilmestab tegelasi ning võib ka infot edastada. (Epner 1994: 6-8)

Nii suulise keel kui ka argikeelsus on mõlemad improviseerivad, hajusamate piiridega, spontaansemad, emotsionaalsemad ja nõrgema sotsiaalse kontrolliga kui nende vastandid, kirjalik keel ja avalik suhtlus. Mõnel juhul kasutatakse *nd*-partitsiipi, näiteks *teind*, *läind*. Argikeelsus sisaldab ka sotsiaalselt taunitud sõnavara, nagu halvustavad väljendid, vandesõnad ja ropendamise, mida kasutatakse lisaks halvustamisele ka täite- või hüüdsõnadena. (Hennoste, Pajusalu 2013: 69-74; EKSS 2021: *sub* vandesõna, kirumissõna)

Argikeelel on ka kaks sõnade tuletuse liiki: raie ja argituletus. Raide puhul lahutatakse algsest nimisõnast silpe ning argituletuse korral lisatakse raide lõppu liide. Raideid on kahtle liiki: kahesilbilistest teisevärtelistest astmevahetusega sõnadest ning nõrgeneva astmevahetusega sõnadest, millel on nimetavas käändes üks silp. Kahesilbilise teisevärtelise astmevahetusega sõna näiteks on *grammatika* lühendamise *gramma*-ks, kus jäetakse alles sõna algus. Nimetavas käändes ühesilbilise nõrgeneva astmevahetusega sõna näiteks on rahvuse *soomlane* lühendamise esmalt liite eemaldamisega, saades *soom*, mille vokaal muudetakse omakorda lühikeseks ning topeldatakse viimast kaashäälikut, saades tulemuseks *somm*. Argituletuse teel on saadud ka *kas*-liitega sõnad, näiteks *pastapliiatsi* lühendamise *pastakaks*. (Hennoste, Pajusalu 2013: 70-71) Suulises kõnes leidub ka sõnu, mis on saadud algsest kirjakeelselt korrektsest sõnast häälikute või silpide eemaldamisel või lühenemisel. Sellised sõnad on näiteks *sis*, *vä*, *nüüd*, *sin*, *nimodi*, *vel*, *kule*. Teisalt saab häälikuid või silpe ka liita, näiteks *on + ju = onju*, *nojah*, *eksole*. (Hennoste 2000a: 49)

Eesti keele rühma kuuluvad ka murded ja murdekeel, mille kasutus on argikeelsuse osa. Vanimad murdejooned eristavad põhjaeesti ja lõunaeesti murdeid. Põhjaeesti murretes on vokaalharmoonia ajaga kadunud, lõunaeesti murretes aga säilinud. Murretes esineb häälikuerinevusi, näiteks põhjaeesti murdes öeldakse *lõng*, *õppima*, *õlg*, lõunaeesti murdes on nendeks sõnadeks aga hoopis *lang*, *op'ma*, *olg*. Murdekeelele on omased ka partiklid ja erisõnad, näiteks *oota* on lõunaeesti murdes *ooda*, kus on vahetunud täht. (Hennoste, Pajusalu 2013: 102-109)

Suulises kõnes võivad olla kasutusel ka sõnad, mis kirjutatakse häälduse järgi. Sageli on häälduspäraste sõnade näol tegu laenudega teistest keeltest, näiteks *õu*, *jee*, *müia* ja *õheksa*. Häälduspärastele sõnadele leiduvad aga ka kirjakeelsed vasted. (Hennoste 2000a: 57; Hennoste, Pajusalu 2013: 85)

Argikeelsuse spontaansus ning emotsionaalsus on tingitud sellest, et suhtluseks ei olda sageli ette valmistatud. Sellega kaasneb argikeelsuses peamise edastatava info mahu vähenemine ning vestlus hakkab sisaldama kõrvalist infot, nagu arvamused ja hinnangud, mida edastatakse sageli argisuhtluses näiteks partiklitega. (Hennoste, Pajusalu 2013: 72-73) Partiklid, millest suur osa on ka parasiitsõnad, on kõige tähtsam suulise kõne eripärane sõnarühm. Nende seas on kümme sagedasemat *jah*, *noh*, *no*, *jaa*, *tere*, *eks*, *aitäh*, *nägemist*, *kah*, *vot*. Sama põhimõttega on ka suhtluspartiklid, näiteks *tohoh* või *ahah*. Suhtluspartiklite ühe põhirühma moodustavad afektiivsed partiklid, millega annab tegelane edasi tundeid, mida teise tegelase jutt temas tekitas. Sinna hulka kuuluvad näiteks *oi*, *ai*, *ohhoo*, *vau*, *böö*, aga ka pikemad suhtlusfraasid ja

suhtlussõnad, nagu näiteks täpselt *nii, ongi nii, okei, jama*. Teiseks rühmaks on dialoogipartiklid, nagu *mhmh* ja *jaa*, millega lükatakse edasi seisukohavõttu, teemavahetust vms, mida rääkijalt oodatakse. Dialoogipartiklitega antakse infot ka saabunud info kohta. (Hennoste 2000a: 50-51)

Pragmatiliste partiklite hulgas on ka tekstipartiklid ja toimetamispartiklid, millest esimese seas on olulisemad piiripartiklid, mis seovad algava või lõppeva lausungi eelmise või järgmisega, näiteks *vä, aga, no, vaata*. Toimetamispartiklid jagunevad kaheks, ühed lükkavad edasi jutu järgmist osa või annavad teada, et järgnev jutt on muudetud variant eelnevast, näiteks üritatakse midagi teisiti seletada. Need võivad olla nii partikli vormis, näiteks *noh, tähendab*, aga võivad olla ka üneemid, see tähendab häämitsused, näiteks *ee, aa, hh, õõ, mm*. (*Ibidem*: 51, 52)

1.2. Lausungid

Kuna lausungiks on kõik, alates häämitsusest kuni liitlauseni, ei saa suulisele kõnele kindlaid piire panna (Hennoste 2000a: 50). Lausete või lausungite ehitus suulises keeles erineb kirjaliku keele lausetest. Kirjalikus keeles on sageli õigem panna verb teisele kohale, kuna see on loomulikum, näiteks on õige öelda *ma sõidan täna maale*, mitte verb edasi lükata ja öelda *ma täna sõidan maale*. Lausetes on sagedasti kasutusel ka teema-reema liigendus ehk sõnajärg näitab ära esmalt lause teema ja seejärel annab lause lõpus selle kohta infot, seega on tähtsaim osa kõnest lause lõpus. (Erelt, Erelt, Ross 2007)

Suulise kõne lausungite moodustamine on samuti piiritlemata, seega võib kasutada lausungi konstruktsioone, mida kirjalikus keeles ei kasutata või on seal keelatud. Nendeks on laiendused, kiilungid ja kordamised. Laienduste puhul lisatakse lause lõppu aina rohkem infot. Kiilungite näol tuuakse sisse infot, mis pole alustatud lause osa. Kordamise käigus korduvad sõnad või info. Tulemuseks on ebakorrektned või ebatavalised lausungid, näiteks *kas ma saan mõnda retsepti, millega salvi määrada seda jalga ja siduda*. (Hennoste, Pajusalu 2013: 58, 59)

Suulise kõne lausungites võivad mitmeti kasutusel olla partiklid. Lausungeid kas alustatakse või lõpetatakse suhtluspartiklitega, näiteks *eino see kõhetu see ei loe*, ning partiklid võivad olla ka eraldiseisvad lühikesed lausungid, näiteks dialoogipartiklid *mhmh* ja *jaa*. (Hennoste 2000a: 50-53)

Lausungiteks võivad olla ka üksikud sõnad, fraasid, häämitsused jne. Seda põhjustab kõnelejate vahetu suhtlus, mis võimaldab näiteks küsimustele vastata sõnadega *ei* või *jah*, mis on omaette

lausungiteks. Kõnelejate jutus olevad lühikesed lausungid võivad vajada mõistmiseks infot eelmisest kõnevoorst, et info oleks terviklik. (Hennoste 2000a: 53)

Lausungeid, millest puudub mõni oluline osa, nimetatakse väljajätelisteks ehk vaeglauseteks. Vaeglausetes on millegi puudumisel kindel tähendus. Kui puuduv lauseliige lisada, muudab ka lausung oma tähendust. Vaeglauseks on näiteks *nooruses omandab kõike kergemini*, milles puudub alus. Näitele aluse lisamise puhul muutub ka tähendus. Välja võib olla jäetud teatud lausetes sageli korduv sõna, mille juurde mõtlemine on eesti keele lauseehitust tundes kerge. Vaeglausetes hulka kuuluvad ka kindlate suhtlusülesannetega vormelid ehk vormellaused, näiteks fraasid nagu *Tere!*; *Jõudu tööle!* ja *Head aega!*. (Erelt, Erelt, Ross 2007)

Tegelastevahelises suulises kõnes vahetub pidevalt info ning tegelaste vahel tekivad erinevad mõjurid. Selle tõttu võivad tekkida lausungitesse pausid, näiteks “kuidas te ... sa ka siia saite. Teid ... sind ... teid pole peale kooliaega enam näha olnud”. Pausid tekivad, kuna tegelaste vahel mõjuvad vastuolus olevad tegurid, mis tekitavad probleemi pöördumises. Lausungis tekivad seetõttu antud juhul kolme punktiga märgitud pausid, kuid neid võib märkida ka sidekriipsude või komadega. (Hennoste 2012)

Lauselõpu märk on kirjalikus keeles lause tüübiga määratud, näiteks lõpeb kirjalikus keeles lause *Kas sul täna aega on?* küsimärgiga (Erelt, Erelt, Ross 2007). Suulise keele lausetes on kasutusel intonatsioon. Intonatsioonilaused on lõpetatud või seisatatud intonatsiooni abil, näiteks on tehtud lausete sisse väiksem intonatsioonipiir ehk paus, mida märgitakse komaga. Komaga määratud intonatsioonipiirides erineb intonatsioon eelnevast või järgnevast, kuid pole selgelt eristatav tõusva ega langeva intonatsioonina. Intonatsiooni tõttu tekivad lausungid, kui tahetakse midagi välja tuua. (Hennoste, Pajusalu 2013: 57) Intonatsioon võib olla nii tõusev kui ka langev. Tõusva intonatsiooni puhul on lausungi lõpus tavaliselt küsimärk ning langeva intonatsiooni puhul olenevalt intonatsiooni rõhu suuruselt kas koma või punkt. (Hennoste 2000a: 57)

2. Romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne sõnavara

Teoses „Rehepapp ehk november“ on suulise kõne erijoontena eristatavad mitu tunnust: argikeelsed sõnad, murdekeel, häälduspärasused, sõnakordused, partiklid ning üneemid. Suulise keele tunnustega sõnad on romaanis kasutusel erinevatel eesmärkidel, näiteks tunnete väljendamiseks või info rõhutamiseks.

2.1. Argikeelsed, murdekeelsed ja häälduspärased sõnad

Argikeelsed sõnad on teoses kasutusel nii tegelaste ilmestamiseks kui ka tegelaskõne ajakohasuse loomiseks, kuna sündmustik toimus mõisaajal. Argikeelseteks sõnadeks on romaanis näiteks *vat*, *mädand* ja *kärvand*:

„... *Vat kus ülbe mees!*“ (12);

„...*sa olid ikka poolmädand*, ...“ (17);

„*Mädand küll*, ...“ (17);

„...*peremees oli kärvand*, ...“ (17).

Näidetes on argikeelsed sõnad saadud mitmeti. Esimeses näites on tehtud raie sõnast *vaat* ehk *pöörab millelegi tähelepanu* (EKSS 2021: sub *vat*). Teistes on kasutatud *nd*-lõpulist partitsiipi *kärvand* ehk *surnud* ja *mädand* ehk *mädanenud*, *kõdunenud* (EKSS 2021: sub *kärvand*, *mädand*).

Argikeelsetena saab teosest tuua veel nimisõnad ning omadussõnad *tsipake*, *vahmiil*, *pips*, *toss*, *säh*, *kihvt*, *sihuke*, *mihuke*, *mulk*, *mait*, *jäle*, *rõve*:

„*Lastele tsipake maiust*, ...“ (20);

„...*saatke toss tema sisse*, ...“ (22);

„...*sellest neetud vahmiilist*...“ (43);

„...*peened ja pipsid*, ...“ (54);

„*Säh siis!*“ (11);

„...*kihvti või leotist*. ...“ (145);

„*Sihukese ilmaga!* ...“ (184);

„*Mihuke?* ...“ (71);

„...*topi piip mulguks ette*...“ (146);

„*Ah sa mait!*“ (120);

„*Uhh, kui jälle on õues*,“ (37);

„*Fuih, kui rõve!*“ (172).

Toodud näidetes tähendab *toss* kirjakeelselt *hinge* või *elu* ja *kihvt mürki, vahmiil perekonda, pips nõudlikku* ja *valivat* (EKSS 2021: *sub* *toss, kihvt, vahmiil, pips*). Kirjakeelselt korrektne oleks ka sõnade *sihuke* ja *mihuke* asemel kasutada *niisugune* ja *missugune* (EKSS 2021: *sub* *sihuke, mihuke*). *Säh* on hoopis aga iseseisev hüüdsõna, väljendades *üllatust, pettumust või imestust* (EKSS 2021: *sub* *säh*). *Säh* on ka argikeelne sõna, mis ei oma otsesest kirjakeelset vastet. Teoses leiduvad argikeelsed nimisõnad *mait* ehk *kerge siunamissõna*, mis pole sotsiaalselt taunitud, ning *mulk* ehk *suu* (EKSS 2021: *sub* *mait, mulk*). Argikeelseteks omadussõnadeks on *vastikust väljendavad* sõnad *jäle* ja *rõve* (EKSS 2021: *sub* *jäle, rõve*).

Teoses on ka argikeelseid tegusõnu, näiteks:

„*Mine lenda ja kae!*“ (63);

„*...mitte iga päev trööbata. ...*“ (66);

„*...temale prossi trööbata antakse,*“ (43);

„*...Kasi nüüd minema, ...*“ (68);

„*...ehk mekid?*“ (90);

„*Noh, mis te vahite!*“ (67);

„*Noh, lõrri läks...*“ (191);

„*Ah, ära plära! ...*“ (20).

Tegusõnadest tähendab *kae* ehk *kaema* kirjakeelselt *vaatama*, kergelt halvustava varjundiga tähendab *vaatama* ka sõna *vahtima* (EKSS 2021: *sub* *kaema, vahtima*). Negatiivset emotsiooni väljendavad ka verbid *trööpama* ehk *rikkuma*, *kasima* ehk *lahkuma* ja *plärama* ehk *jama juttu, lora rääkima* (EKSS 2021: *sub* *trööpama, kasima, plärama*). Sõna *mekkima* tähendab kirjakeelselt *maitsma* ning *lõrri minema* tähendab *nurja minema* (EKSS 2021: *sub* *mekkima, lõrri minema*).

Murdekeel on teoses kasutusel ühel korral: „*...kui asi nõnna, siis nõnna. ...*“ (18). Kirjakeelsest sõnast erineb *nõnna* vaid ühe tähe võrra, kirjakeelne vaste on sõna *nõnda* (EKSS 2021: *sub* *nõnna*). Murdekeele kasutus tegelaskõnes võib viidata tegelase päritolule.

Häälduspärasuse järgi saadud sõnadeks on romaanis *ahvukaat* ehk *advokaat* ja *sokulaad* ehk *šokolaad*. Tegelaskõnes on häälduspärasus kasutusel järgmiselt: „*...sõida ahvukaadi järele!*“ (125); „*...sokulaad!*“ (175). Selliseid sõnu kirjakeelses ei eksisteeri. Häälduspärased sõnad võivad tegelaskõnes viidata sellele, et tegelane pole varem taolise sõnaga kokku puutunud.

2.2. Sotsiaalselt taunitud sõnavara

Kiviräha romaanis leidub vulgarisme, halvustavaid väljendeid ning vandesõnu. Erinevatel viisidel on tegelaskõnes rõhutamiseks või ka näiteks emotsioonide, tegelaste suhtumise ja arvamuse väljendamiseks kasutatud väljaheidete ja kehavedelike kohta käivaid sõnu, võrdlusi loomade või olenditega, suguelundeid ja teisi kehaosasid nimetavaid sõnu, kuritegevuse ja päritoluga seotud nimetusi, rumalust väljendavaid sõnu ning vandesõnu.

2.2.1. Väljaheiteid ja kehaosasid nimetavad vulgarismid

Väljaheiteid, suguelundeid ja teisi kehaosasid nimetavaid sõnu on romaanis kasutusel tegevuste nimetamisena või tegusõnadena, omadussõnadena, otseste viidetena, tegelaste võrdluses või nimetuses ning millegi kasutust, asjatust, tarbetust väljendades. Romaanis on kasutusel sõnad *sitt*, *kusi* ja *pask*, mis võivad olla nii lihtsalt *väljaheited*, *mustus*, halvustavad väljendid kui ka viited *viletsale või halvale* (EKSS 2021: *sub* *sitt*, *kusi*, *pask*). Halvustavas kasutuses kehaosad on *munad*, *mun* ehk mehe *suguelundid*, *mille varal toimub sigimine* (EKSS 2021: *sub* *munad*, *mun*), *perse* ehk *tagumik* (EKSS 2021: *sub* *perse*) ja ka *mokk* ehk *huul* (EKSS 2021: *sub* *mokk*).

Millegi või kellegi tarbetuse väljenduseks on tegelaskõnes kasutatud näiteks järgmisi väljendeid:

- „...*sitta ka* ...“ (4);
- „*Sitta kah*,“ (92);
- „*Sitta, ma olen sul mõni*...“ (190);
- „...*sitta nendega!* ...“ (189);
- „...*Mulle ta ei saa persetki teha!*“ (92).

Tegu on kõnekeelse sotsiaalselt taunitud vastega väljendile *tühja kah* (EKSS 2021: *sub* *sitta kah*), mis näitab tühisust, kusjuures *kah* ja *ka* tugevdavad näidetes öeldut. Viimane näide on kõnekeelne vaste eitusele *mitte midagi* (EKSS 2021: *sub* *ei saa persetki teha*).

Roppudeks inimese keha ja seal toimuvat iseloomustavateks sõnadeks on romaanis *sitane* ja *kahe perssega*, näiteks:

- „...*sitas majas keedetud on!*“ (48);
- „...*kardan su sitast nuga!* ...“ (191);
- „*Kahe perssega inimest*...“ (95).

Esimene näide viitab halvustavalt maja pererahvale ning teises väljendab tegelane emotsioone noa suhtes, kuid võib viidata ka sellele, et nuga kui ese on roojaga koos. Viimane näide esitab anatoomilise anomaalia, justkui oleks inimesel kaks tagumiku. Tegemist on piltliku väljendiga.

Tegelasi või esemeid nimetatakse väljaheitteks või kehaosadeks järgmistes näidetes:

„*Sinu sita tööst pole niigi palju tulu...*“ (49);

„*...Ta on ju sitapea!*“ (92);

„*...selle pasapea nime ütled, ...*“ (36);

„*...Mis sul sellise pasaga ...*“ (47);

„*Nad on munnid,*“ (92);

„*Noh, vana perse!*“ (195).

Näidetes on tegelase omaduste, tegude või tegelasse suhtumise väljendamiseks kasutatud halvustavaid nimetusi, viidates nende viletsusele (EKSS 2021: *sub* sitt).

Tegelasi või asju on teoses väljaheidetega otseselt võrreldud ning nimetatud on ka lihtsalt väljeheitelid endid, näiteks:

„*...Vedel nagu pask! ...*“ (190-191);

„*...Et teil sitajunn keelele kukuks!*“ (26);

„*Kassikusi selline! ...*“ (78);

„*Ta oli ju lahja nagu kusejuga...*“ (190);

„*...segad oma sitaga...*“ (160);

„*See kõige ilgem mõisale perse pugeja! ...*“ (134);

„*...jää nüüd niisama paljaks kui minu perse!...*“ (77-78).

Näidetes võrreldakse tegelasi otseselt *pasa*, *kassikuse*, *kusejoa* ja *persega*, leides nii tegelases kui ka ekskremendis või kehaosas ühiseid omadusi. Otseses mõttes on romaanis kasutusel ka näiteks eeltoodud sõnad *perse*, *sitajunn* ja *sitaga*, mille puhul on tegu otsese viitega tagumikule või roojale endale.

Tegevuste väljendamiseks on romaanis kasutatud kehavedelikke nimetavaid sõnu, näiteks:

„*...söömas ja sital käima...*“ (50-51);

„*...Pole aega sitalgi käia.*“ (92);

„*...mis ta pasale ja oksele ajaks, ...*“ (5);

„*Karu sittugu jõuluööl su pudrupatta,*“ (62);

„*...Sõitku sitale!*“ (92);

„*Liinast laku oma tatine moka puhtaks!*“ (190);

„*Ilge kepp kogu aeg. ...*“ (92);

„...*lakuvad sakste perset ...*“ (14);

„*Jah, näiteks aidamehe mune muljuda!*“ (93).

Näited viitavad kas otseselt tegevusele või on kõnel halvustav tagamõte, nagu näidetes „*Karu sittugu jõuluööl su pudrupatta,*“ (62) ja „...*Sõitku sitale!*“ (92), mis väljendavad suhtumist. Näited kehaosade tegevuses kasutamisest viitavad asjade tõsidusele, raskusele või vaenulikule suhtumisele.

2.2.2. Vandesõnad

Vandesõnu on Kiviräha romaanis kasutusel otseste vulgaarsete halvustustena, ametit või staatust väljendavates liitsõnades, hüüd- ja täitesõnadena, teadmatuse väljendusena, tegelaste või tegevuse kordasaatjate kirumiseks ning sünonüümuna. Teoses esinevateks vandesõnadeks on *raisk* ja *kurat*, mis on ühed *levinumad vandumis- ja kirumissõnad*, ning ka *nõid*, mis käib *kurja, pahelise või inetu vana naise* kohta (EKSS 2021: *sub* raisk, kurat, nõid). Otseseid halvustavaid väljendeid leidis teoses mitu, näiteks:

„*Ennäe raisku...*“ (27);

„...*vana nõid!*“ (70);

„...*Kuramuse varas! ...*“ (77-78);

„*Kes see raibe sedasi lõhub!*“ (157);

„*Sa vaata reod!*“ (118).

Toodud näidetes on halvustaval eesmärgil emotsioonide ning suhtumise väljendamiseks kasutatud kellegi või millegi suunas otsest kirumist, näiteks „*Kes see raibe sedasi lõhub!*“ (157) annab edasi suhtumist tegijasse, toodud näites ukse taga olijasse.

Liitsõnades on vandesõnad põhisõnad. Täiendsõnad märgivad romaanis ametit, kuid ka üldistatakse sotsiaalseid grupe, näiteks mõisateenistujad ja mõisaelanikud. Näiteks:

„...*lammutan kiltriraisa elamise pilbasteks, ...*“ (14);

„... *see sulaseraisk veel saab...*“ (59);

„...*kupjaraisa löön kirvega maha. ...*“ (134);

„*Kas sa eile kupjaraisa matustel...*“ (190);

„...*Ei siin pole ühelgi kratil ega mõisaraisal mingit lootust!*“ (14).

Viimases näites üldistatakse ning halvustatakse kõiki mõisaga seotud isikuid. Toodud näited viitavas suhtumisele nii tegelasse endasse kui ka üldisesse inimgruppi või ametipidajasse, olenemata tegelase enda käitumisest, kuid enamasti on halvustamine tingitud tegevusest või omadustest.

Täite- ja hüüdsõnana on romaanis kasutatud vandesõnu mitmeti, näiteks:

- „...Kurat,“ (29);
- „... kuradid...“ (40);
- „Ei, kurat, see asi tuleb ära lõpetada!“ (68);
- „Nüüd korista end siit kus kurat! ...“ (191);
- „Mis sa naerad, kuripatt!“ (81).

Vandesõnad asuvad näidetes lausungite lõpus, on ülejäänust pausiga eraldatud või on täiesti omaette hüüded. Tegu on ka tegelase suhtumise ja emotsioonide rõhutamisega. Näiteks oleks võinud neljas lause olla ka vandesõna kasutamata: *Nüüd korista end siit*.

Teadmatust väljendavad teoses vandesõnad näiteks järgnevalt:

- „Mis kuradi värk...“ (38);
- „Kurat teab, kuhu need kaks lolli lähevad,“ (82);
- „Kurat teab,“ (163).

Toodud näited viitavad tegelase kahtlusele ja nõutusele *ei tea, pole teada, pole aimu* (EKSS 2021: *sub* (kes) kurat (seda) teab). Vandesõna kasutus näitab tegelase halva aimdust, kuid ka hoolimatust või uudishimu.

Näites „...kuradi tark mees!“ (58) pole tegu tegelase halvustamisega, vaid kiitmisega tema tarkuse eest, kuid sõna väga asemel on kasutatud *kuradi* (EKSS 2021: *sub* kuradi).

2.2.3. Kuritegevuse ja päritoluga seotud sõnad

Kuritegevuse ja päritoluga on seotud romaanis sõnad, mis viitavad otseselt tegelasele, näiteks:

- „...road mõisa untsantsakatele jätta ...“ (48);
- „Olete ikka pätid!“ (68);
- „...näru selline! ...“ (114);
- „No mida see odratolgus siit otsib?“ (173);
- „...ühed alatud kabajantsikud, ...“ (194);
- „... Endel pole mõni mõisalibedik,“ (133);
- „Missugustest mõisalibedikest sa räägid?“ (134);
- „...Mõisnike sabarakke tulebki riisuda! ...“ (26);
- „...laia ilma hilpharakaid mina ära toita...“ (78).

Kuritegevusega seotud sõnad annavad tegelastele omadusi, näiteks *pätt, kabajantsik* ja *näru* tähendavad *allakäinud, tööta hulgust, sul* või *kaabakat* (EKSS 2021: *sub* pätt, kabajantsik, näru). Sõna *hilpharakas* viitab *hilpudele, vaesusele ja tähelepanu mitteväärivale isikule* (EKSS

2021: *sub* hilpharakas). Tegelase päritolule vihjab näide „*No mida see odratoligus siit otsib?*“ (173), kus viidatakse *Käina ümbrusest pärit hiidlasele* (EKSS 2021: *sub* odratoligus). Samuti viitab päritolule ka *untsantsakas* ehk *saksik* või *kerglane inimene* ja *mõisalibedik*, mis halvustab mõisaga seotud tegelast (EKSS 2021: *sub* untsantsakas). Mõisaga on seotud ka *mõisnike sabarakk* ehk *truualamlik pugeja* (EKSS 2021: *sub* sabarakk).

2.2.4. Tegelaste nimetamine loomadeks, putukateks, olenditeks

Teoses on tegelasi ka loomadeks, putukateks või muudeks olenditeks nimetatud ning neile vastavaid omadusi antud. Romaanis on tegelaskõnes võrdlustes välja toodud loomad *sig*, *lammas*, *kana* ja *koer*. Insektiks on romaanis sõna *täi*. Kasutusel on ka sõna *olend*. Loomadega ja putukatega seotud sõnadega või loomade ja putukate endiga on teoses tegelasi võrreldud erinevalt, näiteks:

„*Sa, sig*, ...“ (16);

„...*Roni alla, sigudik!*“ (78);

„...*Täikraed sellised. ... põrsakari!*...“ (48);

„...*Oota ainult, litapoeg!*“ (191);

„...*pole mitte üks mõisakoer, kubjas pealegi!*“ (47).

Toodud näidetes on tegu tegelase halvustamise, sõimamisega otseseid omadusi silmas pidamata. Näiteks tähendab *sig* *håbematut, alatut inimest, lurjust* (EKSS 2021: *sub* sig). Insekti nimetust sisaldav liitsõna *tåikrae* on samuti inimese kohta käiv sõimusõna. (EKSS 2021: *sub* täikrae). Sõna *mõisakoer* viitab tegelase seosele mõisaga ja on *põlgav, vihkav* (EKSS 2021: *sub* koer). *Koerapojale* ning halvustavalt *lirva, liiderliku naise pojale* viitab sõna *litapoeg* (EKSS 2021: *sub* litapoeg).

Romaanis antakse tegelastele loomade ja olendite kaudu ka mitmel juhul omadusi, näiteks:

„...*paks kui sig*,“ (20);

„...*jåi vårava vahele kinni nagu sig!*“ (117);

„...*laisk koer!*“ (54);

„*Jålk olend!*...“ (175);

„...*Mida sa, lambapea, siis sõid?*“ (4);

„...*No oled sina ka ikka üks kana!* ...“ (84).

Nåidetes on tegelased saanud sõnalt *sig* omaduseks halvustavalt paksuse, tåseduse. Nåide „...*laisk koer!*“ (54) viitab otseselt, et tegelane on laisk ehk *ei tee midagi* (FES 2011: *sub* laisk koer). Samas võib nåide tähendada ka kahte eraldi seisvat sõna, nimetades esmalt tegelast

laisaks ning seejärel teda *põlgavalt, vihates, sõimusõnana koeraks kutsudes* (EKSS 2021: *sub* koer). Näide *jälk olend* väljendab *vastikust* tegelase vastu (EKSS 2021: *sub* jälk olend). Sõnad *kana* ja *lambapea* viitavad tegelase *saamatusele, arutusele ja lihtsameelsusele* (EKSS 2021: *sub* kana, lambapea).

2.2.5. Rumalust väljendavad sõnad

Tegelaste rumalust on romaanis väljendatud mitmeti. Rumalust väljendavaid sõnu on kasutatud nii omadussõnadena kui ka nimisõnadena ning viidates tegelasele endale. Teose tegelaskõnes on rumalust väljendavateks sõnadeks *turakas, loll, molkus, mölakas, vördjas*.

Nimisõnale ja tegelasele endale otseselt viitavad näiteks järgnevad lausungite osad:

„...kuhu need kaks lolli lähevad,“ (82);

„Kes see loll õieti oli,“ (17);

„Vördjas!“ (175);

„...selle mölaka keha! ...“ (38);

„...molkus selline!“ (125).

Näidetes on sõna *loll* kasutusel, kui teine tegelane ei mõista nimetatu tegevust, tegutsemise põhjust. Sõna *vördjas* võib viidata nii *moondunud inimesele* kui ka *väärastunud psüühikaga inimesele*, näidates väljendavad mõlemal juhul siiski vastumeelsust ning on kasutusel sõimusõnana (EKSS 2021: *sub* vördjas). *Mölakas* ja *molkus* näitavad nii tegelaste rumalust kui ka ühe tegelase halba suhtumist teise.

Omadussõnadena on rumalust väljendavaid sõnu kasutatud erinevalt, näiteks:

„...lasevad lolli pisuhännal oma majas laiutada ...“ (14);

„...nii loll olla nagu Vanakurat. Nii loll.“ (23);

„...on ikka päris loll! ...“ (90);

„...Olen loll!“ (170);

„Pidi ikka päris turakas olema.“ (17).

Näidetes on näha, et omadussõnana on saamatust väljendavad sõnad kasutusel enamasti kolmandast osapooldest rääkides, välja arvatud neljandas näites, kus tegelane tunnistab oma arutust. Omadussõnadena näitavad *loll* ja *turakas* nii *piinlikku rumalust* kui ka lihtsalt *taipmatust* (EKSS 2021: *sub* loll, turakas).

2.3. Partiklid

Partiklid liigitas autor piiri-, suhtlus- ja toimetamispartikliteks. Suhtluspartiklid jagunevad omakorda dialoogi- ja afektiivseteks partikliteks. Sulgudes on partiklite esinemise korrad teose tegelaskönes. (vt Tabel 1)

Tabel 1. Partiklid romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskönes

Piiripartiklid	Dialoogipartiklid	Afektiivsed partiklid	Toimetamispartiklid
no (57)	oh (28)	uhh (4)	noh (39)
	ah (26)	oi-oi-oi (3)	kah (24)
	nojah (11)	ahaa (2)	
	oi (10)	ai-ai-ai (2)	
	oo jaa (4)	ehee (2)	
	eh (3)	eh-eh-hee (1)	
	jaa (2)	he-he-hee (1)	
	einoh (1)	hä-hä-hää (1)	
	ai-aah (1)	fuih (1)	
	tohoh (1)	vuhh (1)	
	heh (1)	uih (1)	

Tabelist on näha, et erinevaid piiri- ja toimetamispartikleid on teose tegelaskönes vähem kui suhtluspartikleid, kuid nende kasutuskordade arv on suurem. Suuremat osa dialoogi- ja afektiivsetest partiklitest kasutab kirjanik vähem kui viis korda. Enim leidub partiklit *no*, mis on ainus romaanis esinev piiripartikkel. Tegelaskönes esineb kokku kõige rohkem dialoogipartikleid.

2.3.1. Piiripartiklid

Piiripartiklitena on romaanis kasutatud sõna *no*, näiteks:

„...*No on inimesel...*“ (12);

„*Noo, see on kiltri kratt!*...“ (14);

„*No ta nüüd rassib...*“ (19);

„*No mis siis?*“ (33);

„*No mis imeasju... No mis puhul siis... No olge te...*“ (65).

Piiripartiklid seovad eelneva info peatselt edastatava infoga. *No* annab ka märku, et järgnev info on tegelase arvamus, seletus või viitab tegelase arusaamatusele, näiteks *no mis imeasju* ja *no mis puhul siis*.

2.3.2. Dialoogi- ja afektiivsed partiklid

Teoses on dialoogipartikliteks *nojah, einoh, oh, ah, eh, jaa, tohoh* ning nende muudetud variandid, näiteks *nojaa*. Tegelaskõnes on neid kasutatud näiteks järgmiselt:

„...*Nojah, mis parata. ...Nojaa...*“ (31);

„*Einoh, kaupa mäletan ma hästi!*“ (18);

„*Tohoh, mis sa siis müüd?*“ (7);

„*Oo jaa!*“ (155);

„*Jaa, ega sa meil...*“ (33).

Dialoogipartiklid annavad laekunud info kohta tagasisidet. Näiteks *nojah* on *möönev ning väljendab nõustumist* (EKSS 2021: *sub nojah*). Dialoogipartiklid annavad näidetes edasi ka tegelase esmase emotsiooni, mille kohta tegelane hakkab täpsustavat infot edastama ehk väljendama uut teadmist.

Afektiivseid partikleid leidub teoses mitmeid, näiteks:

„*Ai-ai-ai!*“ (3);

„*Eh-eh-hee!*“ (6);

„*Ehee!*“ (7);

„*Ohh...*“ (107);

„*Oh elu, elukest!*“ (57);

„*Oi juudase-jumal! ...*“ (82).

Näidetes on afektiivsete partiklitega antud edasi suhtumist ja infot, näiteks „*Ehee!*“ (7) viitab tegelase positiivsele arvamusele või tegelasele tundub saadud info naljakana. Viimased kolm näidet aga viitavad millegi viletsusele ja ka sellele, et miski ei ühti tegelase arvamusega.

2.3.3. Toimetamispartiklid ja üneemid

Toimetamispartikliteks on romaanis *kah* ja *noh*, mille kasutusviisid on erinevad, näiteks:

„*Noh, eks ma midagi...*“ (31);

„*Noh, tüdruk...*“ (133);

„*Noh, ja kas sõid?*“ (147);

„...*ei olnud kah. ...*“ (31);

„...püksid kah juurde! ...“ (26).

Esimeses näites on *noh möönva, nõustuva tähendusega* ehk kinnitab eelnevat infot. Teises näites on partikkel *noh* äraootav, *rõhutab palvet, millekski veenmist* ning kolmandas näites alustab *tuttavlikku, üllatust väljendavat küsimust*. (EKSS 2021: *sub noh*) *Kah* toimetamispartiklit kasutavad näited annavad teada lisainfost. Näidetes esinevad toimetamispartiklid rõhutavad juba öeldud või saabuvat infot.

Üneeme leidub romaani tegelaskõnes kahel korral: „*Aa, see pole tõesti...*“ (63); „*Mm... Ma olen kuulnud...*“ (159). Esimeses näites viitab *aa*, et tegelane on infost aru saanud, samas seob eelneva ja järgneva tervikuks. Teises näites on tegu tegelase mõminaga, tekitades just saadud info ja enda poolt peagi edastatava info vahele pausi ning näidates ka tegelase kahtlevat suhtumist.

2.4. Sõnakordused

Teoses leidub sõnakordusi: nii eitus kui ka jaatus, nimed, hädaldused, heietused ja ka muude sõnade rõhutused, näiteks:

„*Radiridiree, radiridiree...*“ (178);

„*Kuss-kuss!*“ (183);

„*Oi, Hans-Hans! ...*“ (122);

„*Tere-tere peremees!*“ (116);

„*Ei-ei, kõik on hästi!*“ (163);

„*Jah, jah!*“ (129);

„*Oot-oot, kuhu ta...*“ (27).

Esimeses näites on tegu tegelase omaette ajaviiteks kõnelemisega, mille puhul kordus rõhku ei lisa. Ülejäänud näidetes rõhutab ja kindlustab korduv sõna juba kõlanut. Näiteks „*Kuss-kuss!*“ (183) kordab sõna *kuss*, et info *vaikimisest* jõuaks kindlasti ka teiste tegelasteni ning võib olla ka *manitsev*, ning „*Oot-oot, kuhu ta...*“ (27) võib näidata nii *soovi, et kedagi järele oodataks*, aga võib olla ka *hoiatus* (EKSS 2021: *sub kuss; oot*).

2.5. Arutelu

Andrus Kivirähk kasutab romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõnes suulisele keele omast sõnavara mitmeti. Peamiselt annab ta kõnekeele kasutusega tegelaste kohta infot ning

muudab neid ilmekamaks. Kõnekeelseid sõnu ja partikleid leidub teoses kirjakeelsete vastete asemel tavaliselt ühemõtteliselt, kuid võivad kontekstist lähtudes olla ka mitmetähenduslikud.

Argikeelsete sõnade, murdekeelsuse ja häälduspärasuse kasutamine muudab tegelaskõne loomulikumaks ning mõisaajale vastavaks. Murdekeele ja häälduspärasuse kasutus annab infot näiteks tegelase päritolu kohta (nt *nõnna*, *mõisakoer*, *odratolgus*). Tegelaste omavahelises vestluses esineb ka sõnade lühendatud vorme (nt *vat*, *kärvand*, *mädand*).

Enim kasutatud kõnekeelsed sõnad teoses on roppused ja teised sotsiaalselt taunitud väljendid. Roppused esinevad tegelaskõnes, kui midagi on halvasti. Nende seas esinevad tihti sõnad *kurat*, *raisk* ja *sitt*, mille sagedane kasutus võib tuleneda tegelaskõne võimalikult tõetruuks muutmisest, luues paralleele teose tegelaste ja reaalse maailma vahel. Ka teised romaanis leiduvad vulgarismid on levinud argisuhtluses ning teoses võib olenevalt olukorrast üks halvustav sõna omada erinevaid, tugevamaid ja leebemaid roppe tähendusi (nt *kurat*, *raisk*, *loll*). Ühele sõnale mitme erineva tähenduse ning tõsiduse omistamisest suulises keeles võib järeldada, et kirjaliku kõne piiride puududes kaovad piirid mitte ainult sõnavara kasutusel, vaid kaovad ka piirid sõnade tähenduses (nt *kurat*, *sig*, *toss*).

Igast eraldi välja toodud roppuste liigist leiab tegelaste otsesest halvustava sõnaga nimetamist või võrdlemist. Tegelaste välimust ja arukust väljendatakse peamiselt võrdlustes loomade, putukate või muude olenditega (nt *kana*, *sig*, *täi*) ning rumalust sõnaga *loll*. Tegevusi väljendatakse teose tegelaskõnes aga kehaosasid ja väljaheiteid (nt *sitt*, *kusi*) nimetavate sõnadega. Kehaosadest nimetatakse peamiselt suguelundeid, kuid leidub ka halvustavaid omadussõnu. Mõni roppus on suulises kõnes omandanud täite- või hüüdsõna rolli, teoses on selleks enamasti *kurat*.

Partiklitega väljendab kirjanik tegelaste emotsioone. Enamasti korduvad tegelaskõnes samad partiklid, mis võib olla Andrus Kiviräha stiiliomapära. Tegelaskõne dialoogides leidub kõige rohkem suhtluspartikleid (nt *oo jaa*, *oi*, *ehee*). Tegelaskõne oleks partikliteta küll korrektsem, kuid edastaks vähemal määral infot ning tegelaste emotsioone.

Romaan sisaldab nii argikeelsust, murdekeelsust kui ka häälduspärasust ehk suulisele keelele omaseid sõnu. Teoses leidub ka sotsiaalselt taunitud sõnavara, sõnakorduseid ja erinevaid partikleid.

3. Romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne lausungid

Lausungitest koosneb kogu tegelaskõne, kuna lausungiks võivad olla nii sõnad, fraasid, lihtkui ka liitlaused. Romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõne sisaldab nii kirjakeelselt korrektseid kui ka suulise kõne joontega lausungeid. Analüüsiks liigitas autor suulise kõne tunnustega lausungid pikkuse, sõnade järjekorra, osalause erinevate sidumisviiside ning lauselõpumärkide ja nendega kaasneva intonatsiooni järgi.

3.1. Pikad lausungid

Pikkadeks lausungiteks on kõik mitmest osast koosnevad lausungid ja ka tavalised liitlaused. Lausungi kirjakeelne korrektsus kaob näiteks partiklite kasutamisega. Partikliga lõpetades või alustades seotakse kõnekeelses infovahetuses tegelaste vahel erinevad lausungid tervikuks, näiteks „*No vat, tema juurde ma lähengi. ...*“ (33) liidab eelneva info peatselt edastatavaga (vt ptk 2.3.). Analüüsitud pikkade lausungite alla kuuluvad kiilungeid sisaldavad lausungid ja kirjakeelselt ebakorrektsed liitlaused.

3.1.1. Kiillaused

Teoses leidub nii kirjakeelseid liitlauseid kui ka kiiluga lausungeid, näiteks:

„ ... *Ja mina mõtlesin – noh, ega ma päris kaine ju veel polnud kah -, et miks mitte, käin korra ära, kes teab, mis head-paremat sealt põrgust pihta panna annab, eks koju mõisa orjama jõuab minna alati. ...*“ (32);

„ ... *Mida paksemaks sa end eluajal õgid, seda rasvasem saab leem, nii et minul on sinu alpusest ainult kasu. Säh, tilguta siia oma veri, siis ma tähendan su nime ka üles – ei tea mitmes kord juba! – ja kaup tehtud.*“ (112);

Kiilungid lisavad tegelaskõnes lausungi keskele täiendavat infot, mis ei käi eelnevaga ega järgnevaga otseselt kokku. Esimeses näites on lisatud *noh, ega ma päris kaine ju veel polnud kah*, mis küll täiendab põhilist infot, kuid pole otseselt tähtis. Teises näites on kiiluks *ei tea mitmes kord juba!*, millega tegelane lisab põhilisele infole oma hinnangu. Kiilungeid sisaldavad lausungid säilitaksid ka kiilude eemaldamisel peamise edastatava info ning oleksid kirjakeelselt korrektsemad.

3.1.2. Liitlaused

Teose tegelaskõnes on kirjakeelselt ebakorrektsed pikki lausungeid, näiteks:

„...Milleks kõik need road mõisa untsantsakatele jätta, ega toit pole selles süüdi, et ta nii sitas majas keedetud on!“ (48).

„... Leivast redeli tegemine on väga hea asi krattide küpsetamiseks, varem ma lasin neil sõelaga vett kanda, aga see on tüütu, võtab liiga kaua aega, enne kui kratt aru saab, et tema töö vilja ei kannu. ...“ (19);

„Põle tal midagi lasta, puhast seep sital vere asemel, ajab su toa vahtu täis!“ (5);

„Ma olin nii pump kui pump ja muudkui tuikusin mööda metsa ning lõugasin laulda. ... No ma olin nii kuraasi täis ega hoolinud sellest, läksin aga muudkui edasi ja edasi, aga ei midagi, mets ümberringi aina võõram. ... Ööseks metsa jääda ei tahtnud kuidagi, kes teab, mis seal kõik sel ajal liikvel on, aga ega mul eriti mingit muud võimalust ei olnud kah. ...“ (31);

„... Ja mina mõtlesin – noh, ega ma päris kaine ju veel polnud kah -, et miks mitte, käin korra ära, kes teab, mis head-paremat sealt põrgust pihta panna annab, eks koju mõisa orjama jõuab minna alati. ...“ (32).

Pikkade ja kirjakeelselt ebatavaliste lausungite, nagu näiteks „... Leivast redeli tegemine on väga hea asi krattide küpsetamiseks, varem ma lasin neil sõelaga vett kanda, aga see on tüütu, võtab liiga kaua aega, enne kui kratt aru saab, et tema töö vilja ei kannu. ...“ (19) ja „...Milleks kõik need road mõisa untsantsakatele jätta, ega toit pole selles süüdi, et ta nii sitas majas keedetud on!“ (48) puhul on lausungites osalaused, mis peaksid olema eraldi laused. Näiteks saaks viimast lausungit korrigeerida järgnevalt: „Milleks kõik need road mõisa untsantsakatele jätta? Toit pole selles süüdi, et ta nii sitas majas keedetud on!“. Viimases näites (32) on infot lisatud ka kiiluga (vt ptk 3.1.1.).

3.2. Lühikesed lausungid

Lühikesteks lausungiteks võivad olla üksikud sõnad ja häämitsused, fraasid, vormellaused, väljajäätelised laused, millel on suhtluses kindel eesmärk. Ükski neist ei vasta aga täielikult kirjakeelse lause ehitusele.

Ühesõnalisteks lausungiteks on teoses näiteks üneem „Mm...“ (159), partiklid „Ahaa!“ (31), „Ehee!“ (193), „Nojah...“ (147) ning hüüatused, näiteks „Isa!“ (133), „Tehtud!“ (77), „Valetate!“ (60). Romaanis on ka fraasidest koosnevaid lausungeid, näiteks „Üle õla.“ (25),

„Üks karjapoiss.“ (17), „No muidugi. ...“ (33), „Jaan või?“ (60). Vormellauseks on teoses näiteks lausungid „Tere jõudu, vaimukesed!“ (15) ja „Aitiima!“ (20). Vormel täidab suhtluses kindlat rolli, näidete puhul on tegu tervitustega, esimesele näitele on lisatud üte.

Teoses on vaeglauseid, kus puudub mõni lauseliige, näiteks:

„Kus ta siis sedasi...“ (4);

„No sina ju.“ (94);

„... Või siis surema.“ (105);

„Heh, see ju Muna Ott!“ (30);

„See kõik seebi teene.“ (25).

Näide „... Või siis surema.“ (105) lisab eelnevale infole veel ühe valiku, kuid puudub alus ning öeldis. Ülejäänud näidetes puudub samuti öeldis. Esimese näite puhul on lausungi lõpust puudu tegevust väljendav sõna, näiteks *läheb*, teistes näidetes verb *olema*. Näidetest puudevate sõnade jaoks on vaja konteksti, et lausungeid mõista.

3.3. Sõnade järjekord lausungis

Romaanis leidub lausungeid, mille sõnade järjekord pole kirjakeelselt korrektne, näiteks:

„Ära tapsid mõisas!“ (3);

„Pole siis tarvis seal õgimas käia, kui ta hädaorg on!“ (4);

„Säh, Lembit, ma tean, sina ikka käid seal jahil, mina enam ei viitsi mööda metsi jahmerdada,“ (28);

„... Noh, minul seda pole, aga võin sulle nõu anda. ...“ (160);

„Ma vahel õhtul vaatan, kuidas sinu...“ (20);

„Jah, ei ole sul enam lootustki mingile mõisapersesele naiseks minna. Surnud on su kubjas, kael kahekorra nagu kanal. ...“ (183).

Esimeses lausungis „Ära tapsid mõisas!“ (3) oleks kirjakeelselt korrektne *Tapsid mõisas ära* ning näites puudub alus. Viimases näites puudub teema-reema liigendus, nimelt on esmalt antud edasi info ning seejärel mainitud lausungi teemat. Ülejäänud näidete sõnade järjekorras ei ole öeldis kirjakeelselt teisel kohal: „... Noh, minul seda pole, aga võin sulle nõu anda. ...“ (160) ja „Ma vahel õhtul vaatan, kuidas sinu...“ (20) Kirjalikust keelest erinev sõnade järjekord muudab tegelaskõne ka spontaansemaks. Näiteks „Säh, Lembit, ma tean, sina ikka käid seal jahil, mina enam ei viitsi mööda metsi jahmerdada,“ (28) on tegelasele midagi antud ning seejärel tegevust põhjendatud.

3.4. Osalausete sidumine

Teoses „Rehepapp ehk november“ on osalauseid seotud sidesõnadega või kirjavahemärkidega: kolm punkti, koma ning sidekriips. Sidumisel kasutatud märgid omavad erinevaid tähendusi, nii pausi pikkuse kui ka info edastamise osas.

Kolme punktiga on teoses lausekatkendeid seotud näiteks järgnevalt:

„Leidsid üles... hingelooma... Nüüd... varsti... kuradid...“ (40);

„...Nojaa... Eks mul tule siis miskit välja nuputada.“ (31);

„Ei, Sander, mitte sellepärast! Ma tahaksin... oh, ma ei oska seletadagi, mida ma tahaksin!“ (121).

Kolme punktiga tähistatud pausid lausungites jätavad info edastamise mõneks ajaks seisu, näiteks *„Ei, Sander, mitte sellepärast! Ma tahaksin... oh, ma ei oska seletadagi, mida ma tahaksin!“ (121)* loob tegelane lausungis mõtlemiseks pausi ning jätkab lausungit pärast pausi uue infoga. Esimeses ja teises näites rõhutavad punktid lisaks sõnadele järgnevaid pause.

Koma on lausungites kasutusel nii intonatsiooni tõttu kui ka kirjakeelsetele normidele vastavuse jaoks, näiteks:

„Inimene ikka, ja risti kah, kui tarvis!“ (30);

„...et miks mitte, käin korra ära, kes teab, mis head-paremat sealt põrgust pihta panna annab, eks koju mõisa orjama jõuab minna alati. ...“ (32);

„...Kurat, võtku, kui midagi tahab, aga ärgu lapaku! ...“ (29).

Koma lausungisisel kasutamisel võib olla tegu nii intonatsiooni väheste muutumisega, nagu esimeses ja teises näites, kui ka kirjakeele normidele vastavuse või pausi märkimisega. Komaga on näidetes piiritletud ka erinev info.

Lausekatkendeid on teoses seotud ka sidekriipsuga, näiteks:

„...Ja mina mõtlesin – noh, ega ma päris kaine ju veel polnud kah -, et miks mitte, käin korra ära, kes teab, mis head-paremat sealt põrgust pihta panna annab, eks koju mõisa orjama jõuab minna alati. ...“ (32);

„...Noh, selle eest siis vähemalt ajame nende toitu näost sisse – et neil vaesus majja tuleks, põrsakari! ...“ (48);

„... Mida paksemaks sa end eluajal õgid, seda rasvasem saab leem, nii et minul on sinu alpusest ainult kasu. Säh, tilguta siia oma veri, siis ma tähendan su nime ka üles – ei tea mitmes kord juba! – ja kaup tehtud.“ (112).

Esimeses ja viimases näites on lausungisse sisestatud muud infot, põhiteemalt kõrvale hüpates ning seejärel sinna naastes, ehk tegu on kiilungitega (vt ptk 3.1.1.). Teises näites on sidekriipsuga seotud põhiline info *selle eest siis vähemalt ajame nende toitu näost sisse* ja info lahtimõtestamine ehk selgitus *et neil vaesus majja tuleks*.

3.5. Lausungite lõpetamine

Lausungeid on teoses lõpetatud erinevate lauselõpumärkidega vastavalt intonatsioonile. Romaanis leidub nii tõusvat, vähe muutuvat kui ka langevat intonatsiooni. Tõusvat intonatsiooni on teoses märgitud punkti või küsimärgi asemel hüüumärgiga, näiteks:

„Mädand küll, aga elus!“ (17);

„Ega need ka paremad ole, kes lasevad lollil pisuhännal oma majas laiutada ning kotte täita!“ (14);

„Ah, polegi sellist mütsi! Mul oli plaan Vanapaganale kodus lihtsalt kirves pähe lüüa ja öelda: kann terviseks, vana semu!“ (32);

„Mis kuradi värk see nüüd siis on!“ (38).

Lausungite lõpus olev hüüumärk viitab tegelaste meeleolule. Näiteks lausungis *„Ega need ka paremad ole, kes lasevad lollil pisuhännal oma majas laiutada ning kotte täita!“* (14) muutub intonatsioon tõusvaks ning lausung on lõpetatud hüüumärgiga. Küsimärgi asemel hüüumärgi kasutamisega lausungis *„Mis kuradi värk see nüüd siis on!“* (38) väljendub tegelase üllatus.

Vähe muutuv intonatsioon on lausungis märgitud komaga, langev intonatsioon aga punktiga lõpetades, näiteks:

„...Saaks risust lahti.“ (5);

„Jah, vaata, sellega on sihuke lugu, et ma läksin lodevaks ja jäin vargusega vahele,“ (33);

„Jaa, ega sa meil sellist härjapõlve pidada ei saa,“ (33);

„Noh, mis jutt see nüüd on,“ (35).

Näidetes võib olla jutule vahele segatud või on kõneleja jäänud ootama täiendavat infot, näiteks kellegi arvamust. Kirjakeelselt korrektne on lausungi lõpetamine komaga, kui otsekõnele järgneb saatelause, ja punktiga, kui on tegu langeva intonatsiooniga, näiteks *„...Saaks risust lahti.“* (5).

3.6. Arutelu

Romaanis „Rehepapp ehk november“ leidub nii kirjakeelselt korrektseid kui ka erinevate kõnekeelsete joontega lausungeid. Teose tegelaskõnes on pikki ja lühikesi suulise kõne erijoontega lausungeid. Pikkades lausungites esineb lisainfot kiiludena, leidub ka kohmakaid ning ebakorrektsed mitmest osalausest koosnevaid lausungeid.

Lühikesed lausungid esinevad tegelaskõne dialoogides ning need väljendavad ka tegelase tundeid (nt *ahaa, ehee, mm*) või püüavad teise tegelase tähelepanu (nt *Isa!, Tehtud!, Valetate!*). Lühikestes lausungites on kõnekeele erijooned, nagu väljajättelisus, vormelite kasutus kui ka info edastamine üksikute sõnade ning fraasidega. Tähenduse mõistmiseks vajavad lühikesed lausungid konteksti (nt „*Üks karjapoiss*“). Kõige rohkem puudub tegelaskõne dialoogides öeldis.

Tegelaskõne lausungites esineb sõnade järjekorra ebakorrektsust. Kuna suulises kõnes edastatakse infot vahetult, on ka info esitamise järjekord vaba ja muudab kogu tegelaskõne spontaansemaks ning emotsionaalsemaks. Teoses on lausungeid, kus öeldis ei asu teisel kohal (nt „*Ma vahel õhtul vaatan, kuidas sinu...*“).

Osalused on kirjanik sidunud enim komaga, mis on ka kirjakeelselt korrektne. Kolme punkti kasutamine viitab kõnes pikematele pausidele, info jääb natukeseks seisu ning pärast pausi võib tegelane ka algselt plaanitud lausungit ehituslikult muuta (nt „*Ma tahaksin... oh, ma ei oska seletadagi, mida ma tahaksin!*“). Sidekriipsu on kirjanik kasutanud enamalt kiilude lisamiseks lausungisse (nt „*...selle eest siis vähemalt ajame nende toitu näost sisse – et neil vaesus majja tuleks...*“).

Lausungite lõpumärgid on teoses kirjakeelselt ebakorrektsed, kui tegu on intonatsioonilausungiga. Tõusev intonatsioon ning lausungit lõpetav hüüumärk annab tegelaste meeoleolu kohta lisainfot. Hüüumärki on kirjanik kasutanud küsimuste kui ka väitlausetes lõpus, mis ei sisalda hüüdeid (nt „*Mädand küll, aga elus!*“). Langeva ning vähe muutuva intonatsiooniga lausungid lõpevad enamasti kirjakeele reeglitele vastavalt, punktiga.

Romaani tegelaskõne lausungid on enamasti kirjakeelselt korrektsed, kuid on ka suulisele keelele iseloomulikke pikki kohmakaid ja lühikesi väljajättelisi lausungeid, kus sõnade järjekord või lause lõpumärk ei vasta kirjakeele reeglitele.

Kokkuvõte

Uurimistöö teemaks on tegelaskõne analüüs Andrus Kiviräha romaanis „Rehepapp ehk november“. Eesmärgiks oli kaardistada teose tegelaskõnes esinevad suulise keele jooned sõnavara ning lausungi tasandil. Uurimistöö eesmärk sai täidetud.

Töös püstitatud uurimisküsimused said vastused. Teoses leiduvateks suulise keele erijoonteks on kõnekeelsete sõnade ning partiklite kasutus ja lausungid, mis ei vasta kirjaliku keele normidele.

Peamised teose tegelaskõnes leiduvad suulise kõne erijooned on partiklid ja roppused, mida esineb analüüsitud sõnavaras kõige rohkem. Enim on romaanis levinud suhtluspartiklitest nii dialoogi- kui ka afektiivsed partiklid, roppustest tüüpilisemad vandesõnad. Teoses esinevate argikeelsete sõnade piirid on kohati hajusad nagu ka kogu suulise keele piirid. Romaani „Rehepapp ehk november“ tegelaskõnes leidub nii kirjakeelselt korrektseid kui ka suulisele keelele iseloomulikke lausungeid. Arusaamatud lausungid romaanis puuduvad, kuid spontaansusest tulenevalt esineb näiteks vaeglauseid või ebatavaliselt pikki lausungeid, pause, kiilungeid, küsimärgi asemel hüüumärgi kasutamist, sõnade järje ebakorrektsust või puudub öeldis.

Autor sai uurimistöö käigus teadmisi suulisest keelest ning selle erijoontest ilukirjandustekstis. Tänu uurimistööle on autoril oskus eristada kõnes kirja- ja kõnekeele tunnuseid. Teadmisi omandas autor ka kirjanik Andrus Kiviräha kirjutamisstiili kohta.

Uurimistöö võiks huvi pakkuda ilukirjandustekstide tegelaskõnega tegelevatele inimestele ja teistele teemast huvitatutele. Lisaks võib tööst kasu olla ka kirjanikele, kuna uurimus käsitleb erinevaid viise tegelaskõnele emotsioonide ning spontaansuse lisamiseks.

Uurimistööd oleks võimalik edasi arendada, analüüsides Andrus Kiviräha teiste teoste või ka teiste kirjanike teoste tegelaskõnet ning võrrelda tulemusi tehtud uurimusega.

Kasutatud allikad

- Eesti keele seletav sõnaraamat [EKSS]. (2009). [www]<https://www.eki.ee/dict/ekss/> (02.12.2021)
- Epner, L. (1994). Draamateooria probleeme II. Tartu Ülikool. [www]<https://nyydiskultuur.artun.ee/wp-content/uploads/2020/12/draama2.pdf> (03.12.2021)
- Erelt, M.; Erelt, T.; Ross, K. (2007). Eesti keele käsiraamat. Eesti Keele Instituut. [www]<https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=5&p1=2> (17.11.2021)
- Hennoste, T. (2000a). Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. -*Oma Keel*, 1, lk 48-57. [www]https://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2000_1/OK_2000-1_09.pdf (24.10.2021)
- Hennoste, T. (2000b). Eesti keele allkeeled. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised, 16, lk 9-56. [www]<https://core.ac.uk/download/pdf/79105533.pdf> (27.12.2021)
- Hennoste, T. (2012). Elu ja kirjanduse piiril. Suhtlemine Oskar Lutsu „Kevades“. Looming, 11, lk 1621-1631.
- Hennoste, T; Pajusalu, K. (2013). Eesti keele allkeeled. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. [www]<https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4540618/Hennoste%20Pajusalu%20E%20k%20allkeeled.pdf> (11.10.2021)
- Jaago, T. (2016). Suulisus kirjakultuuri ajajärgul- pidevalt jätkuv protsess. Suuline ja kirjalik kultuuris: põimumised ja põrkumised. [Konverents]. Eesti Kirjandusmuuseum. lk 16. [www]<https://www.folklore.ee/CEES/teesid2016.pdf> (30.10.2021)
- Kivirähk, A. (2000). Rehepapp ehk november. Tallinn: Varrak
- Sarnet, R (režissöör); Kissa, K (produtsent). (2017). November. [Film]. *Homeless Bob Production*. Eesti Filmi Andmebaas. [www]<https://www.efis.ee/et/filmiliigid/film/id/17697> (28.12.2021)
- Tallinna Keskraamatukogu. (2013-2020). Eesti ilukirjanduse edetabelid. [www]<https://keskraamatukogu.ee/edetabelid/> (13.11.2021)
- Õim, A; Õim, K. (2011). Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik [FES]. Eesti Kirjandusmuuseumi Folkloristika Osakond. [www]<https://www.folklore.ee/justkui/sonastik/index.php?t=1> (13.12.2021)

Lisa: tegelaskõne romaanis „Rehepapp ehk november“

„Ära tapsid mõisas!“ (3);

„Oi-oi-oi, ma olen veel nii noor!“ (3);

„Ära karda, ei sa sure!“ (3);

„Ai-ai-ai!“ (3);

„Kurat! Kuradi mõis! Et katk neid õgiks, sead sellised!“ (3);

„Noh, kus see hädaline siis on?“ (4);

„Kus ta siis sedasi...“ (4);

„Eks ikka mõisas!“ (4);

„Pole siis tarvis seal õgimas käia, kui ta hädaorg on!“ (4);

„... Nagu poleks palakestki alla saanud, kõik muudkui suhu! Mida sa, lambapea, siis sõid?“ (4);

„Oh jumal, jumal!“ (4);

„Oi, see oli hea...“ (4);

„No vat nüüd oleks paras, kui sa selle hea asjaga hauda lähleksid!“ (4);

„... Sina sööks vist sitta ka, kui seda tasuta saaks!“ (4);

„Küll sa oled ikka loll! Päris õige oleks jah, kui va vikatimees sulle kohe praegu järele tuleks ja jalust ära viiks. Saaks risust lahti.“ (5);

„Põle tal midagi lasta, puhas seep sital vere asemel, ajab su toa vahtu täis!“ (5);

„... Anna talle midagi, mis ta pasale ja oksele ajaks, ja siis kihuta tööle...“ (5);

„Noh, mis sulasel häda oli? Luupainaja käis kallal või?“ (6);

„Eh-eh-hee!“ (6);

„... Pärast tuiskas sealt august vihma ja soppa sisse, mõlemad said luuvalu, et nuts! Vanad inimesed, milleks neile nii palju träni?“ (6);

„Noh, nendest pole üldse mõtet rääkida, nad varastaksid sipelgapesast okkad ka ära, kui saaks!“ (6);

„... Siin sinu omas käisid kah ükspäev.“ (6);

„Ah soo! No mult pole midagi võtta!“ (6);

„Kuhu sina siis?“ (7);

„Tohoh, mis sa siis müüd?“ (7);

„Ehee!“ (7);

„... Näh, nüüd viingi ühte. Härra saab rõõmustama!“ (7);

„ ... Ja küta saun kuumaks ka, las siis vihtlevad, vaesed loomad.“ (9);

„ ...Noh, kas kana pole siis loom?“ (9);

„Ah kui ilus!“ (10);

„Nojah, aga mis sa siis tahad selle kleidi eest?“ (11);

„Säh siis!“ (11);

„ ...Tema ei salli oma kodus mingeid mõisaasju, ja mõisainimesi tema kohe vihkab!“ (12);

„ ...Vat kus ülbe mees!“ (12);

„ ...No on inimesel sellised põhimõtted, mis sa teed ära! Anna talle andeks.“ (12);

„Aga mõned kulinad sai edeva peaga ju koju toodud. Kus need on?“ (13);

„Sa pole mulle rääkinud! Misuke kratt see siin meie juures käis ja millal?“ (14);

„Sihuke kollane, luud sabaks taga ja ämber peaks.“ (14);

„Ah ämber peaks...“ (14);

„Noo, see on kiltri kratt! Kindel see! Kuradi mõisamehed, et nad kõngeks! Pole neil au ega häbi, algul lakuvad sakste perset ja siis tulevad vaese mehe viimast varanatukest näppama! Sitapead!“ (14);

„Ega need ka paremad ole, kes lasevad lollil pisuhännal oma majas laiutada ning kotte täita!“ (14);

„Kui mina veel elasin ja olin, siis ei pääsenud ükski kuradi kratt minu kraami vedama! ...“ (14);

„Ma lähen kas või ise tuulispasaks ja lammutan kiltriraisa elamise pilbasteks, kui muu ei aita!“ (14);

„ ...Ei siin pole ühelgi kratil ega mõisaraisal mingit lootust!“ (14);

„ ...Kütsin seni, kuni vanamees pidi peaaegu lusika nurka viskama, siis hakkas armu paluma ja kinkis mulle selle imekoti. Siis ütlesin mina, et sellest on vähe, ja tõin kuurist kahemehesae...“ (15);

„Tere jõudu, vaimukesed!“ (15);

„Oh, mis siis viga, kui leidub leivatükk, mida suhu pista, ja tilk piimagi palukese allaloputamiseks,“ (15);

„Mis lilli sa, kurjavaimu vanaeit, novembris korjad!“ (16);

„Sa, siga, ihud minu ja mu suguvõsa hõbeda peale hammast! ...“ (16);

„Räägi jah, sa olid ikka täitsa hukas, kui ma su leidsin,“ (17);

„Uhh, siin on mõnus leitsak! Mis ma ennist... Jah, sa olid ikka poolmädand, kui ma su tee äärest kraavist üles korjasin.“ (17);

„Mädand küll, aga elus!“ (17);

„Tema vajab käsku. Aga käsu peab andma peremees. Minu peremees oli kärvand, keerasin tal nina kukla taha, kui ta mulle enam miskit tööd ei mõistnud anda, ja Vanatühi sai ta hingekeese endale. Aga mina jäin ula peale ja ei mõistnud üksipäini midagi ette võtta. Nii ma seal vettisin, kuni sina, hea mees, mu siia sooja tuppa lubasid. Aitüma veel tagantjärelegi!“ (17);

„Kes see loll õieti oli, kes laskis endal nina kukla taha keerata?“ (17);

„Pidi ikka päris turakas olema.“ (17);

„Üks karjapoiss.“ (17);

„Nojah, laps. Seda võib uskuda küll! ...“ (17);

„Oh, ära uhkusta midagi!“ (17);

„Mina ei tea küll ühtegi. Peale selle sinu karjapoisi.“ (17);

„Noh, neid on ikka palju rohkem,“ (17);

„Einoh, kaupa mäletan ma hästi!“ (18);

„No mis parata, kui asi nõnna, siis nõnna. Olgu, sõbrake, mine siis ja ehita mulle mulle leivast redel.“ (18);

„No ta nüüd rassib päevakese selle leivast redeli kallal,“ (19);

„Õhtuks saab selgeks, et midagi välja ei tule, nuuska või hing välja! Leivast redeli tegemine on väga hea asi krattide küpsetamiseks, varem ma lasin neil sõelaga vett kanda, aga see on tüütu, võtab liiga kaua aega, enne kui kratt aru saab, et tema töö vilja ei kann. Ja pealegi on ta ise märg, ajab põlema süttides tossu ja haiseb nagu kõrbev sitt. ...“ (19);

„Nagu jõulupuu kirikus!“ (20);

„Aitüma!“ (20);

„Kurku tuleb ikka kasta, kui antakse!“ (20);

„Ah jälle ristteele minek ees?“ (20);

„Nojah, kus sa muidu saad? ...“ (20);

„Ma vahel õhtul vaatan, kuidas sinu tare justkui pritsib tuld – iga natikese aja pärast lendab kratt uuele tretile! Sihuke mahv ajab iseenesest mõista looma lolliks. Kuhu sa selle kõik paned, mis ta sulle kokku varastab?“ (20);

„Lastele tsipake maiust, ei enamat! Kas ma siis näljasurma piiril vaaguks, kui kratid mulle kulda kokku kannaksid!“ (20);

„Vaata, missugune sa oled, paks kui siga, ja sina tuled mulle näljast rääkima!“ (20);

„Vana parun ei pidada enam õieti mõisas liikudagi saama, kõik ukсед on lukus ja võtmed sinu käes!“ (20);

„Ah, ära plära! ...“ (20);

„Aga mis mul sellest, tee mis tahad! ...“ (21);

„No mis valu sind ühtelugu siia ristteele ajab? Ei jõua ära oodata, millal su vilets hingeke pörgusse saab?“ (21);

„He-he-hee!“ (22);

„Küll sa oled loll! ...“ (22);

„Eks teie tea muidugi paremini, suur isand! Kui pörgu, siis pörgu, mis parata! Või see minu valida on, eks härrad kamanda mind leivaraasukest kuhu soovivad. ...“ (22);

„Osta aga, mul neid kratitosse kabjaga segada!“ (22);

„Teine kord, tark sarviline!“ (22);

„Mul on krati kere juba kodus valmis meisterdatud, saatke toss tema sisse, las püksid jääda, nagu nad on. ...“ (22);

„Oi, oled sees, Oskar! Kõrvuni sees! Pole sul mingit pääsu!“ (22);

„Loomulikult, auväärne pörgukuningas! Mitte mingit pääsu!“ (22);

„Harjunud asi. Vahel mõtlen, et kuidas saab keegi nii loll olla nagu Vanakurat. Nii loll. Aga näe, saab. Miski pole siin ilmas võimatu. Jah, jumala kädetöö on imekspandav... Ai-aah!“ (23);

„...Kirikust varastatud küünlaga on näiteks väga hea tonte ja mumme peksta, kui nad kallale peaks kippuma. ...“ (24);

„No miks mitte,“ (24);

„Häbematu ja alp laps!“ (24);

„Üle õla.“ (25);

„Pea suu!“ (25);

„See kõik seebi teene. Nüüd ei pea sa enam elu sees nägu pesema, Jaan!“ (25);

„Sõitke-sõitke, mõisaperse lakkujad! Et teil sitajunn keelele kukuks!“ (26);

„...Mõisnike sabarakke tulebki riisuda! Võtke aga see kuub rahumeeli endale ja otsige püksid kah juurde! Ausa mehe selga istuvad need kindlasti etemini kui mõisapõrsale!“ (26);

„Oot-oot, kuhu ta nüüd maetud oligi...“ (27);

„Ennäe raisku, mis neil mõttes! Võtke oma piim ja tehke et kaote!“ (27);

„Raisk sihuke,“ (27);

„Miks! Oi seda totrust!...“ (28);

„Patt oleks sihuke väärt kraam alla kugistada, soolikatesse sitaks hauduma!“ (28);

„Säh, Lembit, ma tean, sina ikka käid seal jahil, mina enam ei viitsi mööda metsi jahmerdada,“ (28);

„No kes see raisk on siin minu kambrites sedasi sobranud! Kurat, võtku, kui midagi tahab, aga ärgu lapaku! ...“ (29);

„Oh häda, oh häda!“ (29);

„... Oi, kui ma selle vördja kätte saan!“ (29);

„... Lajatan sitapeale Jeesuse endaga!“ (29);

„Inimene ikka, ja risti kah, kui tarvis!“ (30);

„Heh, see ju Muna Ott!“ (30);

„Ah näe, või Rehe-Sander!“ (30);

„Noh, eks ma midagi säärast kartsingi. Kümme aastat on tõesti pikk aeg, nagu sa ütlesid, aga et ka mu naine... Nojah, mis parata. Maast sitast mul kahju polegi, see ei kõlvanudki muuks kui virelemiseks, mitte põllumaa, vaid mingi raba! Nojaa... Eks mul tule siis miskit välja nuputada.“ (31);

„Ma olin nii pump kui pump ja muudkui tuikusin mööda metsa ning lõugasin laulda. ... No ma olin nii kuraasi täis ega hoolinud sellest, läksin aga muudkui edasi ja edasi, aga ei midagi, mets ümberringi aina võõram. ... Ööseks metsa jääda ei tahtnud kuidagi, kes teab, mis seal kõik sel ajal liikvel on, aga ega mul eriti mingit muud võimalust ei olnud kah. ...“ (31);

„Ahaa!“ (31);

„Tema ise! No ja mis siis sai?“ (31);

„Ah, polegi sellist mütsi! Mul oli plaan Vanapaganale kodus lihtsalt kirves pähe lüüa ja öelda: kannaterviseks, vana semu!“ (32);

„... Ja mina mõtlesin – noh, ega ma päris kaine ju veel polnud kah -, et miks mitte, käin korra ära, kes teab, mis head-paremat sealt põrgust pihta panna annab, eks koju mõisa orjama jõuab minna alati. Ja lõimegi käed.“ (32);

„... Kes oli sihuke lahkem ja heldem, see ujus umbes nagu vannis, aga kes oli ihne ja kelle nagu mulle ei meeldinud, sellele tegin ikka kohe hernesuppi, nii et varbad lõhki lõid! ...“ (32);

„Jah, vaata, sellega on sihuke lugu, et ma läksin lodevaks ja jäin vargusega vahele,“ (33);

„Jaa, ega sa meil sellist härjapõlve pidada ei saa,“ (33);

„Miks ma seda koeraelu ei mäleta!“ (33);

„No vat, tema juurde ma lähengi. ...“ (33);

„No mis siis?“ (33);

„No muidugi. ...“ (33);

„Aidamees viskas sihukese viguri, et...“ (34);

„Noh, mis jutt see nüüd on,“ (35);

„Nojah, seda küll,“ (35);

„Kui sa mulle selle pasapea nime ütled, siis panen ma raipe enda omale õue kassi asemel kräunuma! ...“ (36);

„Ahaa!“ (36);

„ ... No see oli tal küll ilmaaegu visatud vemp! ...“ (36);

„Uhh, kui jäle on õues,“ (37);

„Oh jah, aga kes see jõuab kokku lugeda neid halva ilma nädalaid!“ (37);

„No sihukest elu pole kusagil,“ (37);

„Ah see hõbepross,“ (37);

„ ...Mul on vaja ainult hea plaan välja haududa ja siis ma lähen ja kupatan sellele kitri-raisale, et küll saab!“ (37);

„Mis kuradi värk see nüüd siis on!“ (38);

„Kes sa raisk oled!“ (38);

„ ...Kas sa veel vähe oled mulle kahju teinud, nüüd tuled, sitt, mu õue märatsema kah veel! ...“ (38);

„Katsu, ehk leiad sealt selle mölaka keha! ...“ (38);

„Lidu jah nüüd, vana raisk! Ega sa oma pesakesse sisse ei pääse! Nüüd on sinuga aamen, koerapask!“ (39);

„Leidsid üles... hingelooma... Nüüd... varsti... kuradid...“ (40);

„Mine tea, ehk paneb mõni sellest neetud vahmiilist endale meie prossi edvistamiseks rinda.“ (43);

„Ma kisuks tal selle küljest nagu sealt saba ja virutaks kuradile veel mõne rauast ristiga vastu pead kah!“ (43);

„Ei mina karda ühtegi kirikhärrat. Saab kah, kui vahele tuleb!“ (43);

„No vaevalt küll, et temale prossi trööbata antakse,“ (43);

„No mis imekasukat sina siis tahaksid?“ (44);

„No ikka noore neitsi nahka,“ (44);

„ Sihuke hoiab hästi keha ligi ja on igalt poolt prink ning sile.“ (44);

„Sihukese nahast võid pressrauaga kümme korda üle käia, ikka kortsus ja lotendab.“ (44);

„Ah, tühja kah, ma ootangi parem ühe tõhusa neiukesenaha ära!“ (45);

„Kas see pole mitte üks mõisakoer, kubjas pealegi! Mis sul sellise pasaga rääkida on? Minu teda ma oma tütrele koerakeelt õpetanud pole!“ (47);

„ ... Täikraed sellised. Noh, selle eest siis vähemalt ajame nende toitu näost sisse – et neil vaesus majja tuleks, põrsakari! ... Milleks kõik need road mõisa untsantsakatele jätta, ega toit pole selles süüdi, et ta nii sitas majas keedetud on!“ (48);

„Oi-oi-oi!“ (49);

„Sinu sita tööst pole niigi palju tulu kui kerisele visatud kärbesesüljest leili! Ainult õgima oled meister! ...“ (49);

„ ... Ega ta sind päev otsa piinata ei jõua, millalgi peab temagi puhkama, söömas ja sital käima ning uut jõudu koguma. ... Eks ta sunnik hakkab sind varsti otsima, hõikab ja hüüab, aga ära sina enam teist korda õnge mine, istu redus ja oota.“ (50-51);

„Ai-ai-ai!“ (52);

„Noh, tule nüüd peidust välja, eks va taud ole vist läinud.“ (52);

„No see oli kindlasti va tõbi ise,“ (53);

„Vuhh, mihuke hirmus hais! ...“ (54);

„Haigused on väga peened ja pipsid, nemad lehkasid ei salli. ...“ (54);

„ ... Jaan! Kuradi sulane, kus sa oled!“ (54);

„ ... Tood viina ära ja kasid tagasi tööle, laisk koer! Viin on mulle! Ma sain haigusest võitu!“ (54);

„Nüüd saad kah vahel tööle käed külge panna, ei pea mina kogu maailma vaeva üksi ära nägema!“ (54);

„Sa kurat, kuidas minul ei vea!“ (55);

„Enne oli peremees sant ja nüüd on veel joodik kah! Kuradi kuradi kurat!“ (55);

„Pudel viina! Eluga!“ (56);

„ ... Kes su tööd ära teeb, kui sa endal juba niisugusel tunnil tati viltu võtad?“ (56);

„Säh, joo, ja ära prööka!“ (56);

„Oh elu, elukest!“ (57);

„ ... Oi, need on toredad kaaslased! ...“ (57);

„Noh, sa võtsid siin päris suurelt ette küll, tegid kõigile välja ja peksid mõned pingid puruks,“ (57);

„Ah, mis ma sellega ikka tegema peaksin. ...“ (58);

„Sa oled ikka kuradi tark mees!“ (58);

„Luba, ma annan sulle musu!“ (58);

„Kohe, kohe!“ (58);

„Oota, ma võtan ühe tou veel ja siis sõidan koju,“ (59);

„Ja pange tähele – see sulaseraisk veel saab mu käest! Ah tema jätab minu käsu täitmata! ...“ (59);

„Oh millal küll, millal küll, saame meie, sulased, elada vabaduses, ilma peremeesteta, ja juua volilt viina! ...“ (59);

„Oh sa aeg, kuidas mul see meelest läks!“ (59);

„Jaan või?“ (60);

„Valetate!“ (60);

„Kui sa, siga, midagi ära lõhud, siis ma lasen sulle armulaualeivaga persesse nii suure augu, et võid seal oma leivakotti hoida!“ (61);

„Soh, aitab kah, puude kopsimisest!“ (62);

„Karu sittugu jõuluööl su pudrupatta, aidamees!“ (62);

„Pai peremees!“ (62);

„No see oli nüüd küll tont,“ (62);

„Aa, see pole tõesti paha plaan! Paneme kelgu peale nii palju kui mahub ja veame kodu. Oi, Äрни, küll sa oled tark mees!“ (63);

„Kes see sihuke raisk küll võib olla?“ (63);

„Mine lenda ja kae!“ (63);

„Jumal, jumal, ma kukun varsti pikali ja suren siiasamasse!“ (64);

„Noh, eit!“ (65);

„Tere, tere, armsad Imbi ja Äрни!“ (65);

„No mis imeasju teie siis niisuguse hullu ilmaga ajate? ... No mis puhul siis sedasi? Kas tõesti mardipäevaks? No olge te tuhandest tänatud, head inimesed! ...“ (65);

„Õunad ja saiad ja kompvekid ja uhiuued särgid, ja oh, ma ei jõua kõike kokku lugedagi, mis siin kottides peitub! ... No sellistu kulu poleks teil küll tarvitsenud teha, aga aitäh igal juhul! ...“ (65);

„Isa, kadunuke, käis nendega ikka kirikus, katsu siis sinagi neid hästi hoida ja mitte iga päev trööbata. ...“ (66);

„Oh, mis ilusad kindad! ...“ (66);

„Noh, vene keel on lihtne!“ (66);

„... Uhh, missugune sõna! ...“ (66);

„Ah, eks keisril ole neid printsesse ja teisi ministreid seal küllaga ...“ (67);

„See särk...“ (67);

„Noh, mis te vahite!“ (67);

„Jää vait!“ (67);

„ ... Pole siin vaja jõllitada ega tatistada midagi! ...“ (67);

„Ei, kurat, see asi tuleb ära lõpetada!“ (68);

„Olete ikka pätid!“ (68);

„ ... Kasi nüüd minema, muidu laseme sulle koera kallale!“ (68);

„Oh, ja kes teab, mis must endastki peale surma saab,“ (69);

„ ... See oleks nagu minu vanaema oma, oo jaa, selliseid kannavad tänapäeval veel ainult väga vanad inimesed! ...“ (69-70);

„ ... võid kõik ülestikku selga ajada, siis oled kirstus nagu kubujuss, ei mahu sulle kaaski peale, vana nõid!“ (70);

„No mis sa seisad siin nagu post! Jalad ei tööta või?“ (71);

„Mihuke? ...“ (71);

„Oh, liha on liha, kes see tohib toitu valida. ...“ (71);

„Ei-ei, kus seda enne nähtud, et rasedad libahundiks lähevad!“ (71);

„Küll ma ise. ...“ (71);

„Tere-tere, Hans!“ (75);

„ ... No muidugi, sinu omad ka! ...“ (75);

„Ei!“ (77);

„Seda sinu õigust ei tohi ükski saksamolkus sulle keelata! ...“ (77);

„Tehtud!“ (77);

„Sihuke raisk, või tema tuleb minu aita vargile! Oh sa koeramunand! ... Kuramuse varas! No ma lasin joonelt püksid alla, näitasin sellele seal puu otsas oma taguotsa ja hüüdsin, et kurjavaimu nõid, jää nüüd niisama paljaks kui minu perse! Ja kohe mõjus kah, tuulispea muutus selleks molkuseks, pidi peaaegu alla kukkuma, aga sai siiski okstest kinni ja kükitab nüüd kase ladvas nagu ööbik. Igavene täi! ...“ (77-78);

„Eh, ega ma palju poleks tahtnud, paar peotäit ainult,“ (78);

„ ... Aga seda ma ütlen küll, et igasugu laia ilma hilpharakaid mina ära toita ei kavatse. ...“ (78);

„ ... Oh, sa täna õnne, et seal puu otsas oled, sinna ma ei viitsi sulle järele ronida, muidu sa alles näeksid vett ja vilet. Kassikusi selline! ...“ (78);

„ ... Roni alla, sigudik!“ (78);

„Lase käia, lase käia!“ (79);

„No ega ma tema kaisust ei tule, et ma seda teadma peaksin!“ (79);

„Neid karuotte, kes maarahva pühast kombest ei hooli, on inimeste hulgas kah küllaga!“ (81);

„ ... Hä-hä-hää!“ (81);

„Mis sa naerad, kuripatt!“ (81);

„Kurat teab, kuhu need kaks lolli lähevad,“ (82);

„ ... Nüüd viivad mu ei tea mihukese kolli ette ja ütlevad, et õgi! ...“ (82);

„ Oi juudase-jumal! ...“ (82);

„ ... Minu ema rääkis ikka, kuidas katk omal ajal külla tuli – võttis kah mingi tarviliku eseme kuju ja kui keegi siis selle üles korjas ja külla tõi, siis oligi katk majas ja hakkas tapma, nii et ainult minu ema ihuüksi alles jäigi! Las see pastel vedeleb peale, ärme hakka sitta kiskuma.“ (84);

„ ... No oled sina ka ikka üks kana! ...“ (84);

„Noh, hea küll, lehma pärast jätan tagasi minemata,“ (84);

„No see on teine asi!“ (85);

„Kae, eit!“ (85);

„ ... Noh, rahu tema hingele! ...“ (85);

„Kui ma pasteldele järele tulen, siis tõmban tal püksid kah jalast, need tunduvad päris uued olevat, mulle parajad kirikus käia,“ (85);

„Veel ühed püksid,“ (85);

„Uih, vanamees, kui me veel mõnda poodut näeme, siis on see ju viies!“ (86);

„Oi, vanamees, vanamees! ...“ (86);

„No kui nii, siis läheme praegu tagasi ja ma vaatan, kuidas sa neid loed!“ (86);

„ ... Tahad ma toon sulle paruni vana paruka, see on pehme nagu sai, ehk mekid?“ (90);

„No see inimene on ikka päris loll! Talle anna kas või lehmakook ette, hakkab seda kohe lusikaga vohmima!“ (90);

„Ah, küll koer ütleb!“ (91);

„Mine persse, raisk!“ (91);

„Nad on munnid,“ (92);

„Sitta kah, teeme ära,“ (92);

„Mis ta, pask, läheb,“ (92);

„Ilge kepp kogu aeg. Pole aega sitalgi käia.“ (92);

„Nägin siia sõites aidameest. Kurat, sel mehel oleks tarvis küll munad pihku võtta!“ (92);

„Misasju? Ah soo, mune! No kurat! Ta on ju sitapea!“ (92);

„Mulle? Mulle ta ei saa persetki teha!“ (92);

„No mis sa tast siis tahad?“ (92);

„Mida ma peaks sihukesest munnist tahtma? Sõitku sitale!“ (92);

„Noh...“ (93);

„Mis me ikka kuradi mõisameeste pärast vaidleme!“ (93);

„Jah, näiteks aidamehe mune muljuda!“ (93);

„Siga, vana munn, ei taha tänavu sugugi korralikult juurde võtta, aga ehk selleks ajaks saab. Siis kõri maha ja läheb.“ (93);

„Ah tõesti,“ (93);

„Siga ei ole ju minu pruut. Mis möla see on?“ (94);

„No sina ju.“ (94);

„Persse küll, mis juttu sa ajad!“ (94);

„Sotid selged?“ (94);

„Kuse püksi!“ (94);

„No millisele! ...“ (94);

„Sisse!“ (95);

„Ega ometi...“ (95);

„Kahe perssega inimest pole ma varem näinud, ei ma sihukest julge võtta!“ (95);

„Olge nii kallid, ma annan teile tasuta musu!“ (98);

„See on küll hea, musu on just see, mida pärast jões summerdamist kere üles soendamiseks tarvis on! ...“ (98);

„... Noh, vaimutüdrukukuks või nii.“ (98);

„Uhh, täitsa läbi jäätas! Noh, kus see lubatud musu siis jääb?“ (99);

„Musu saab antud,“ (99);

„Ruttu nüüd, ruttu!“ (100);

„Mida munni me õieti otsima peame?“ (100);

„Nemad on saksad, nende elu mulle korda ei lähe! Mida vähem neid raisku on, seda parem meile!“ (101);

„Rehepapi sala-aare,“ (102);

„... Oi-oi, mis selle eest kõik saab! ... Oh kui kaugemale on jäänud see ilus noorusaeg, kui ma olin rikas ja kena...“ (102);

„Noh, Timofei, sa ei ole midagi leidnud?“ (103);

„... Või siis surema.“ (105);

„Miks nii?“ (105);

„Noh, tere siis! Eile viskasite väikse vimka, aga ega mul kiiret pole, võisin ka ühe päeva oodata. ... Aga ei, minust saate te kõik osa, mina pole vorst või sink, mida võiks üksi õgida. ...“ (105);

„ ... Hiilite pimedas ringi ja varastate teineteise tagant, aga oma saagiga ei oska muud peale hakata, kui kaevate maasse või õgite keresse või lakute kõrtsis maha! ...“ (106);

„Nüüd!“ (106);

„Ohh...“ (107);

„No see oli vägev trikk, Sander! ...“ (107);

„ ... Aimasin, et sihukest riistapuud võib tarvis minna, ja lasin Otil noa igal õhtul vana Mooseli linade alla peita.“ (107);

„Oh, kui hea!“ (108);

„Kauaks?“ (109);

„No mis juttu sa räägid!“ (109);

„Jaa...“ (110);

„Sihuke elajas oleks väga võimas ja tugev ning hoiaks lisaks kõigele muule vargad meie varast eemale.“ (111);

„No teeme pealegi!“ (111);

„Tere-tere, aidamees!“ (112);

„No mida sa nende krattidega peale hakkad? ...“ (112);

„Oh, mis te naljatate, aulik Põrguisand!“ (112);

„ ... Mida paksemaks sa end eluajal õgid, seda rasvasem saab leem, nii et minul on sinu alpusest ainult kasu. Säh, tilguta siia oma veri, siis ma tähendan su nime ka üles – ei tea mitmes kord juba! – ja kaup tehtud.“ (112);

„Ah tulid sinagi mind petma, näru selline! Ära loodagi! Sedapuhku su trikid läbi ei lähe! Ma annan su kratile hinge, kuid saan vastu su verd!“ (114);

„Hurmav...“ (115);

„ ... Noh, ta on ilus.“ (115);

„ ... Minu tõeline element on vesi ning isegi Vanapagana kingitud hing ei suuda hoida mind tagasi algaineks muutumast, kui temperatuur tõuseb üle looduse poolt ettenähtud pügala. ...“ (115);

„Tere-tere peremees!“ (116);

„No kuidas sa siis nii abitu oled!“ (117);

„ ... Näe kratt kurask jäi värava vahele kinni nagu siga!“ (117);

„ ... No mis ma teen nüüd?“ (117);

„Kuidas sa sihukesi asju tohid ära unustada!“ (118);
 „Sa vaata reod!“ (118);
 „Ah, see on...“ (118);
 „Nojah, tegelikult on ta tõesti kratt,“ (119);
 „Ah sa mait!“ (120);
 „... Kus selle kahju ots!“ (121);
 „Ah, Sander!“ (121);
 „Ei, Sander, mitte sellepärast! Ma tahaksin... oh, ma ei oska seletadagi, mida ma tahaksin!“ (121);
 „Ei, Sander!“ (121);
 „Püha jumal!“ (121);
 „Oi, Hans-Hans! ...“ (122);
 „Püsti hull!“ (122);
 „... Aga no muidugi, eks õgimine ole veel magusam kui põõnamine! ...“ (124);
 „... Kui sa sea moodi tahad süüa, siis kasi lauast üldse minema, joo solki!“ (124);
 „Ah, väga hea, et sa siin oled, Jaan! Härral on sulle töö.“ (125);
 „... Paruni käsk on paruni käsk, ja sinusugusel pole siin midagi kobiseda! Tahad tallis peksta saada, molkus selline! Jalamaid rakenda hobune ette ja sõida ahvukaadi järele!“ (125);
 „Ahvukaadi!“ (125);
 „Ahv! Kuuled, ahv! Tee nalja ka!“ (126);
 „Ahv irr! Ahv urr!“ (126);
 „Urra-murra, ahvikene! ... Oi nalja!“ (126);
 „Kui veel rabeled – löön maha! Kuulsid, elukas!“ (127);
 „Tule-tule, ahv! ...“ (127);
 „Passi, et sa sunnik mind ei hammusta, muidu ma annan sulle piitsa!“ (127);
 „Noh, ahv, näita nüüd, mis sa võid!“ (127);
 „Sihuke kole loom oleks paras ära nülvida ning potti lüüa!“ (128);
 „... Oh jeerum, saaks süüa!“ (128);
 „No ja mis sa neid inimesi siis nuusid? Õige mul lilled! ...“ (129);
 „Jah, jah!“ (129);
 „Ah soo!“ (129);
 „Ei-ei, kollike!“ (129);
 „... Vaata, mihuke sa oled! ...“ (129);

„No ma vannun!“ (130);
„Vat töökas rahvas,“ (132);
„ ... Tubli, tubli!“ (132);
„Noh, tüdruk, kus sa siis juba nii vara ära käisid?“ (133);
„ ... Aga noh, eks sul ole ka viimased vabad nädalad. ...“ (133);
„Isa!“ (133);
„ ... Endel pole mõni mõisalibedik, tema ütleb, mida mõtleb, ega susi selja taga.“ (133);
„Missugustest mõisalibedikest sa räägid?“ (134);
„Kurat!“ (134);
„Kubjas! See kõige ilgem mõisale perse pugeja! Mitte ialgi ei anna ma oma tütart sellele seale!
... Kui sa veel julged mulle öelda, et sa tagad kupjale minna, siis ma kihutan su metsa, aga
kupjaraisa lõõn kirvega maha. ...“ (134);
„Ah, see on ju vana Sorgu Mai,“ (136);
„Kas tõesti rahapada?“ (137);
„Ei-ei, ära kardada!“ (138);
„Noh, oleks muidugi, aga...“ (138);
„Jutusta, kurat küll!“ (140);
„Oskar, Oskar!“ (140);
„ ... Oh seda pidusööki!“ (141);
„Ah laps!“ (141);
„Noh, kuidas siis jääb?“ (142);
„Oh häda, häda!“ (142);
„Oh Mall, Mall, mul on nii külm!“ (142);
„No milleks kratsida, ma võin ta ju lahti siduda!“ (143);
„Noh, mäletan muidugi.“ (144);
„Nojah, ma tean seda kõike sama hästi kui sa isegi,“ (144);
„ ... - siis, kui kavalusest ei piisanud ja läks vaja mõnda kihvti või leotist. ...“ (145);
„Mul on endal pea otsas ja töötab veel kah!“ (145);
„ ... Pane suu kinni ja topi piip mulguks ette, vanamees! No muidugi meeldisid sa mulle, ja ma
olin tulivihane ja ropult õnnetu, kui sa teise võtsid! ... Eh, Sander, kõike on olnud! ...“ (146);
„Noh, ja kas sõid?“ (147);
„Oh, Minna...“ (147);
„Eh, ole nüüd, vanamees ...“ (147);

„Minu naine...“ (147);
„Nojah, muidugi.“ (147);
„Nojah...“ (147);
„Jumal, no oodanud siis see üks päev!“ (148);
„ ... Noh, mis mul selle vastu saab olla! ... No vaata, ma ju lesisin kuhjas ja muidugi tekkis mu raskuse all sinna suur lohk! ...“ (149);
„Oh jumal!“ (150);
„Ah, jäta see surmajutt!“ (150);
„ ... Sihuke häda ja vile... Sihukest armastusejuttu ma üldse ei mäletagi. ...“ (153);
„Noh, vaata...“ (153);
„Oo jaa!“ (155);
„Oo jaa!“ (156);
„No näed, see polnudki nii raske.“ (156);
„Kes see raibe sedasi lõhub!“ (157);
„Nojah, usu aga neid! Lätlastel on suu ja tagumik vahetuses, sealt ei tule muud kui sitta.“(157);
„Juhhaidii! ... Ätt jäi jumala nõdrameelseks, ei kõnelenud kah enam sugugi, ainult haukus kolm korda päevas, ja kui talle suppi viidi, siis lakkus kätt.“ (158);
„ ... Vanaema tüdis sellest ära, noh, ja tegigi vanaisa lolliks. ...“ (159);
„Sest ta oli loll, noh! ...“ (159);
„Mm...“ (159);
„Sihukest rohtu, mis paneb tüdruku sind armastama. Äkki leidub?“ (160);
„ ... Noh, minul seda pole, aga võin sulle nõu anda. ... Võta kaenla alt higi ja karvu, segad oma sitaga ja ongi valmis. ...“ (160);
„Oh, see on lihtne!“ (160);
„ ... Aga higi ja sitta on mul küllaga! ...“ (160);
„Mis sa siis veel ootad, keru koju ja hakka segama!“ (160);
„No kes siis nüüd?“ (160);
„Ah nii!“ (161);
„ ... Kae nalja! ...“ (161);
„Ihne on see vana rehepapp, oi kui ihne!“ (162);
„Ei-ei, kõik on hästi!“ (163);
„Kurat teab, mis asi see on,“ (163);
„Oo jaa!“ (169);

„Oh jumal küll!“ (169);

„ ... Oh neetud, ma ei oska seda välja ütelda, mida ma tahan! Olen loll!“ (170);

„Noh, et ta... Saad aru küll.“ (170);

„ ... No selja tagant muidugi, ega ta muidu poleks jaksanud.“ (171);

„Säuh – ja pea lendab! ...“ (172);

„Fuih, kui rõve!“ (172);

„Ei, seda sitta polnud mõtet karta!“ (172);

„ ... Tema leidis varanduse kah.“ (172);

„No näed, kuidas meie jumal meid veel oma sääreluugagi aitab!“ (172);

„Oi, kas te olete kuulnud, et nõid on surnud!“ (172);

„No ja siis?“ (172);

„No ega see lihtne ole sellise vihma käes hauda kaevata!“ (172);

„Visaku sihuke kasutu elukas ahju.“ (172);

„No mida see odratolgus siit otsib? Ja veel paduvihmaga!“ (173);

„No niimoodi, et teeb nagu asja minu selja taha ja siis katsub näpuga mu tagumikku!“ (173);

„See on ju selgelt sitta täis!“ (174);

„Sitta täis, noh! Kas sa küpsetad sitast pirukaid, mees? ...“ (174);

„ ... See pole sitt, see on... sokulaad!“ (175);

„Värdjas!“ (175);

„ ... Mina peaksin sinu paska sööma! ...“ (175);

„Sitt ja pikad karvad,“ (175);

„Ma luise jaoks,“ (175);

„Jälk olend! Tuleb mind sitaga toitma! Sa söö seda ise! Ott, topi talle see suhu!“ (175);

„Laku nüüd ise oma paska! ...“ (175);

„Radiridiree, radiridiree...“ (178);

„Ah, armas härra!“ (179);

„ ... Kohe-kohe hakkas seda vilja teie aita tassima!“ (179);

„Oh, härra!“ (179);

„ ... Sest polnud midagi – ega ükski puuk tööd ei karda, tegi mis kästi, imes ja oksendas, aga siis ühel päeval leidsid lapsed puugi sitta ja panid viguri pärast pihlakapulga sisse. ...“ (181);

„Nojah, puugi ja krati hädad teid ei huvita,“ (181);

„Täna maetakse kuradi kubjast.“ (183);

„Jah, ei ole sul enam lootustki mingile mõisapersesele naiseks minna. Surnud on su kubjas, kael kahekorra nagu kanal. ...“ (183);

„Kuss-kuss!“ (183);

„Ära nüüd siis...“ (184);

„No pärast ehk ikka tuled,“ (184);

„Sihukese ilmaga! ...“ (184);

„Sellise koerailmaga minnakse metsa ainult siis, kui seal ootab rahapada!“ (185);

„Kuld, puhas kuld!“ (187);

„Oo jaa, pruutis neitsi ei oska muust unistadagi,“ (187);

„ ... Ma ütlen – sitta nendega! ... Mitte perset soendama, vaid Liinale kosja.“ (189);

„Nojah, miks ma ei tea,“ (189);

„Ah, käigu persse!“ (189);

„Minul pole aega siin pihku peksta. Kõrtsis sai ju juba kõiges kokku lepitud, ajame nüüd pudelile kah päkad silma ja lähme laiali. ...“ (189);

„Säh, joo kah, loom! Siis karv läigib!“ (189);

„Kas sa eile kupjaraisa matustel kah käisid?“ (190);

„ ... Valib just umbrohu välja ning äigab sitale!“ (190);

„Ta oli ju lahja nagu kusejuga, sellisele kaabi varbaga mulda peale ja ongi maetud. Üks munn kõik.“ (190);

„Sitta, ma olen sul mõni laadatola või?“ (190);

„Mine persse! ...“ (190);

„Kusi löi pähe või? Mine persse, Rein, ära ülba midagi! Ma annan sulle praegu jalaga munadesse!“ (190);

„ ... Mine mõisa ja laku seal oma isanda perset, aga minu ausas eesti talus pole sul midagi teha!“ (190);

„Vabalt võin minna, õige mul tarvis siin sitaaugus istuda!“ (190);

„Liinast laku oma tatine moka puhtaks!“ (190);

„ ... Oi, Endel! ... Vedel nagu pask! ...“ (190-191);

„Sa vana raisk!“ (191);

„ ... Ma lõikan sul kõrvad peast, vana sitt!“ (191);

„Arvad, et ma kardan su sitast nuga! Oota ainult, litapoeg!“ (191);

„Nüüd korista end siit kus kurat! ...“ (191);

„Noh, lõrri läks see sinu pulmaasi,“ (191);

„ ... Raisk selline! ...“ (192);

„Jah-jah, ära nüüd tõnni! Ära muretse! Isa kaitseb sind kõigi kubjaste ja teiste mölakate eest!“ (192);

„ ...Ehee!“ (193);

„Sina, rehepapp!“ (193);

„Mina, mina,“ (193);

„ ... Kõik olete ühed alatud kabajantsikud, ainult et mõned on lollimad kui teised ja jäävad hõlpsamini lõksu. ...“ (194);

„Noh, sa võid muidugi hakata palveid lugema, aga kaua sa seda ikka teha jaksad? ...“ (194);

„Munn selline!“ (195);

„Noh, vana perse!“ (195);

„ ... Siis ma sulle alles näitan, kuradi pasaväänaja!“ (195);

„Tööle jalamaid! Ära arvagi, et ma su sita järgmisel aastal kah endale sulaseks palkan! ...“ (197);

„ ... Aga sihuke ramm ei kesta kaua, kõige hiljem homme hommikul kukub ta kokku nagu tühi kott.“ (199).